

מכילתא

כתב עת לתורה ולחכמה

העורכים

עדיאל ברויאר • הרב יעקב ישראל סטל • משה דוד צ'צ'יק

מזכיר המערכת

מנחם טייטלבוים

גליון ב • כסלו תשפ"א

כתובת המערכת:
mekhilta@mekhilta.com

ISSN: 2707-4900

© כל הזכויות שמורות
ירושלים תשפ"א

המחברים מתבקשים לשלוח את מאמריהם ערוכים, מוקלדים
ומותקנים על פי כללי התקנה מקובלים ועקביים
אין לשלוח מאמר שנתפרסם או שעומד להתפרסם במקום אחר
תוכן כל מאמר הוא על אחריותו של המחבר בלבד, כולל
מאמרים ותגובות של חברי המערכת

המאמרים

5	הרב יעקב ישראל סטל	פיוט 'אשורר לצורי שירה עריבה' בהלכות יום טוב לר' משה בירבי בנימין הסופר מרומא
27	הרב אריאל אפרים אהרונוב	זיהוי התוספות למסכת זבחים כתוספות שאנץ
87	עידן פרץ	נוסח קטלונאי: קווי יסוד בתפילות הקבע ומערכת הפיוטים
129	שמחה עמנואל	שניאור זק"ש: רשימת כתבי היד באוסף גינצבורג (חלק ב)
179	הרב אברהם ביטון	מנהגים לכל השנה מארץ אשכנז
201	הרב יהודה זייבלד	המהדורה הראשונה של 'עקידת יצחק' לר"י עראמה
253	הרב רפאל קרויזר	פולמוסים בדרכי כתיבת שמות ערים בגיטין ומשמעותם
293	מאיר וולגלרנטר	הגיית היוד הדגושה במסורת טבריה

ביקורת

311	הרב אברהם ביטון	על 'ספר האורה' מהדורת מכון ירושלים

המשתתפים

alfabita99@gmail.com	הרב יעקב ישראל סטל
a6190283@gmail.com	הרב אריאל אפרים אהרנוב
sidurcatalunya@gmail.com	ד"ר עידן פרץ
simcha.emanuel@mail.huji.ac.il	פרופ' שמחה עמנואל
avibiton248@gmail.com	הרב אברהם ביטון
yehuda10@enativ.com	הרב יהודה זייבלד
refael.kroizer@gmail.com	הרב רפאל קרויזר
meirwohl@gmail.com	מאיר וולגלרנטר

פיוט 'אשורר לצורי שירה עריבה' בהלכות יום טוב לר' משה בירבי בנימין הסופר מרומא

מאת

הרב יעקב ישראל סטל

מבוא

השבת הקודמת לחג השבועות נקראה בפי יהודי איטליה וביזנטיון הקדום: "שבת הגדול של שבועות"¹. היא נחשבה אחת מן השבתות המצוינות, ונאמרה בה מערכת פיוטים מיוחדת². לשבת זו חיבר ר' משה בירבי בנימין הסופר מרומא את הקדושתא 'אדון אצלו אימנני באהב שעשועים', ששרידיה נשתמרו בהעתקה מאוחרת של 'סדר חיבור ברכות' והם מתפרסמים כאן לראשונה.

'סדר חיבור ברכות', הידוע גם כ'מחזור טורין', על-שום שהוחזק בספרייה של העיר טורינו (תחת הסיגנטורה: LI. A III 2), הוא מחזור לכל השנה כמנהג איטליה בשילוב פיוטים והלכות. תאריך עריכתו המקורית של המחזור אינו מאוחר לאמצע המאה השתים-עשרה, והיא מעשה ידי ר' מנחם ב"ר שלמה, מחבר הפירוש הדרשני לתורה 'שכל טוב'³. כתב-היד נשרף כליל בשריפה שפרצה בספרייה בליל ט בשבט תרסד (הלילה שבין 25 ל-26 בינואר 1904), ולא שרד

* קיצורים ביבליוגרפיים שנעשה בהם שימוש במאמר:

אליצור, סוד משלשי קודש = ש' אליצור, סוד משלשי קודש: הקדושתא מראשיתה ועד ימי רבי אלעזר בירבי קליר, ירושלים תשעט

הלכות גדולות = הלכות גדולות, א, מהדורת ע' הילדסהיימר, ירושלים תשל"ב
פליישר, שירת הקודש העברית = ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, מהדורה שנייה מורחבת, ירושלים תשסח

פרנקל, קדושתא לשבת הגדול = א' פרנקל, 'קדושתא לשבת הגדול לר' חננאל בר אמנון', קבץ על יד, סדרה חדשה, ספר כו (טז), ירושלים תשסב, עמ' 1-66

צונץ, תולדות הספרות = L. Zunz, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Berlin 1865

1 ראה: הרב ט' פריינר, מועדים לשמחה, ד (ניסן-א), ירושלים תשסד, עמ' עג-עד.

2 ראה: ע' פליישר, 'אזהרות לר' בנימין (בן שמואל) פייטן', קבץ על יד, סדרה חדשה, ספר יא (כא), חלק א, ירושלים תשמ"ה, עמ' 15-16.

ממנו אלא העתקה חלקית שנעשתה כמה שנים קודם בידי ובהזמנת שלמה זלמן שכטר⁴, והוא כעת כת"י ניר-יורק, ספריית בית המדרש לרבנים Ms. 8401. במדור לחג השבועות ב'סדר חיבור ברכות' מופיעה העתקה יחידאית מקדושתא לשבת שלפני שבועות – "קדושתא דר' משה דבשבת הגדול דשבועות", הפותחת 'אדון אצלו אימנני באהב שעשועים'⁵. אך למרבה הצער, בהעתקת ש"ז שכטר לא הועתקה הקדושתא בשלמותה. רק פיוט ו – הפותח 'אשורר לצורי שירה עריבה' – הועתק כולו, ואילו משאר חלקי הקדושתא הסתפק המעתיק ברישום טור אחד או שניים של תחילת וסוף הפיוטים, ומן הסילוק העתיק מעט יותר⁶, וכך אבדה הקדושתא השלמה. להלן אני מגיש מהדורה של פיוט ו, הפיוט היחיד השלם ששרד מהקדושתא, וכדי שלא יחסר המזג הצגתי בנספח גם את שרידי החלקים האחרים של הקדושתא. כנגזר מיעודה של הקדושתא לשבת שלפני חג השבועות, היא עוסקת בהרחבה – עד כמה שניתן להעלות משרידיה – במעמד מתן תורה⁷, חוץ מפיוט ו, 'אשורר לצורי שירה עריבה', שכמעט כולו נדרש להלכות ודיני יום טוב⁸. פיוט

3 ראה על כך: A.I. Schechter, *Studies in Jewish Liturgy*, Philadelphia 1930, pp. 12-82. אמנם לידינו הגיע 'סדר חיבור ברכות' בעריכה מאוחרת יותר, שכבר קלטה כמה פיוטים אשכנזיים מאוחרים יחסית.

4 מאתיים העמודים הראשונים בהעתקה זו נעשו בידי ש"ז שכטר עצמו, ומשם ואילך, כששים עמודים, בידי מעתיק אחר. ראה על כך: A.I. Schechter, *Studies in Jewish Liturgy: Based on a unique Manuscript entitled Seder Hibbur Berakot*, Philadelphia 1930, p. 4. שם פרסם אברהם שכטר כמה קטעים מתוך העתקה ש"ז שכטר, ובנוסף לכך, גם רשימת הפיוטים שבחיבור נתפרסמה על-פי העתקה זו. ראה: I. Davidson, 'The Seder Hibbur Berakot', *JQR*, n.s. 21 (1930-1931), pp. 241-279. לעומת אלו, יוט"ל צונץ במחקריו על הפיוטים עשה שימוש בכתב-היד המקורי, עי' למשל, להלן, הערה 5.

5 בכת"י טורין, דפים 199ב-206ב; בהעתקה שכטר: עמ' 246-247. ומתוך כתב-היד המקורי רשם יוט"ל צונץ את הקדושתא וחלקיה. ראה: צונץ, תולדות הספרות, עמ' 457, 651.

6 על מבנה הקדושתא שלנו, כפי שניתן לשער משרידיה, ראה להלן בנספח.

7 אולי חוץ מפיוט ד.

8 ושם חיקה בכך פייטננו את ר' חננאל ב"ר אמנון, פייטן איטלקי בן המחצית השנייה של המאה העשירית, אשר ייחד לענייני הלכה את פיוט ו – 'אקום בתוך עם מרשות מביני טעם', בקדושתא לשבת הגדול 'אתחיל מקצת לספר בשבח' (ראה: פרנקל, קדושתא לשבת הגדול, עמ' 48-57). אך זה האחרון, בשונה מפייטננו, הקדיש לענייני הלכה גם את פיוט ד של הקדושתא – 'מעת נתמנה ציר בינך ובין עם' (ראה: פרנקל, שם, עמ' 39-42).

זה הוא אחד ממעט הפיוטים הלימודיים (דידקטיים) שהגיעו אלינו מאיטליה⁹, והסיבה שפייטננו ייחדו להלכות יום טוב כלליות הנוגעות לכל הימים הטובים – בשונה מפיוטי ההלכה לשבת הגדול שלפני פסח שהוקדשו ברובם להלכות פסח¹⁰ – ולא להלכות החג הקרב, הוא מפני שחג השבועות לא זכה למצוות מיוחדות הנוהגות בו בזמן הזה¹¹.

הפיוט 'אשורר לצורי שירה עריבה' פותח בהודאה להקב"ה, אשר ברוב אהבתו נתן לנו את התורה (טורים 1-4). לאחר מכן עובר לדומם ולשבח את חז"ל ואת חשיבות תקנותיהם וסייגיהם, הנחשבים כאילו נתקבלו מסיני (טורים 5-22)¹². דברי שבח אלו הם פתיחה רחבה להלכות יום טוב הבאים מיד לאחר מכן וממשיכים עד שלהי הפיוט (טורים 23-58), שכן לדעת פייטננו, אע"פ שהיתר עשיית מלאכת אוכל נפש ביום טוב מפורשת בתורה – "כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָּהֶם, אֲךָ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם" (שמות יב טז), חז"ל קבעו והכריעו איזו היא מלאכת אוכל נפש מותרת או אסורה, ולכן כל האסור והמותר ביום טוב נחשב תקנת חכמים¹³. בסיימו את הלכות יום טוב חותם פייטננו בשבח קצר לחז"ל שהאירו עיני ישראל בבררם להם את האסור והמותר ביום טוב (טורים 59-60), ופונה להקב"ה בבקשה על הגאולה העתידה ועל בניין בית המקדש (טורים 61-64), וכאן מסתיים הפיוט¹⁴.

- 9 למיפוי השירה והפייטנות הלימודית הקדשתי מחקר רחב, שעדיין לא הושלם ולא פורסם. ובהתאם לנתונים שאספתי שם ידועים לנו כיום כעשרים פיוטים ושירים לימודיים שנתחברו באיטליה וביוזנטיון עד אמצע המאה השתים-עשרה.
- 10 במחקרי הנזכר בהערה קודמת מניתי את אותם פיוטים שהגיעו אלינו ממרכזים שונים.
- 11 זו גם הסיבה שפיוטי מערביות – שפייטני אשכנז-צרפת נהגו לשבח בהם תכנים לימודיים – שנכתבו באשכנז-צרפת לחג השבועות אינם עוסקים בהלכות החג, אלא בהלכות מצוות החג שנהגו בזמן המקדש. וכך גם פיוטי מערביות שנתחברו לשמיני עצרת ושמחת תורה, בשונה מפיוטי המערביות של חג הסוכות שכמחצית מהם מגלגלים בהלכות חג הסוכות ומצוותיו. שכן לחג השבועות, שמיני עצרת ושמחת תורה, אין בזמן הזה הלכות ודינים מיוחדים. ובמחקרי הנזכר (לעיל, הערה 9) הרחבתי בעניין.
- 12 רעיון זה הודגש גם בשני פיוטי ההלכה שבקדושתא 'אתחיל מקצת לספר בשבח' לשבת הגדול לר' חננאל ב"ר אמנון, מפייטני איטליה הקדומים, וכתיאור מהדיר הקדושתא: "הפייטן מונה את הלכות החג על פי דברי החכמים אך מקורם בסיני, ששם נאמרו לראשונה מפי הקב"ה עצמו" (פרנקל, קדושתא לשבת הגדול, עמ' 10). ושם התבטאויות אלו נאמרו כמענה לתפיסה הקראית הכופרת בסמכות חז"ל, שהיו לה מהלכים באיטליה וביוזנטיון באותה תקופה. ראה: י"מ תא-שמע, 'מדרש' לקח טוב: רקעו ואופיו', בספרו: כנסת מחקרים, ג, ירושלים תשסו, עמ' 265-277.
- 13 זו היא גם דעת הרשב"א, המאוחר לפייטננו, וראשונים נוספים. ראה: עבודת הקודש לרשב"א, ג, שער א ('בית מועד'), סימן א, מהדורת הרב ח"צ צמבליסט, ירושלים תשסו, עמ' ד-ה ובהערות. עי' גם בית יוסף, או"ח, סי' תצה סעיף ב.

תכניו ההלכתיים של הפיוט מבוססים על התלמוד הבבלי בתיווכו של ספר 'הלכות גדולות', שנחשב באיטליה הקדומה אחד מספרי היסוד ההלכתיים. והשפעה זו מוכחת מביטוי לשוני שמקורו ב'הלכות גדולות'¹⁵ וכן מסדר ההלכות התואם לו חלקית¹⁶. אפשר גם, שהפיוט 'ארשה ברוב עם להודות' בהלכות יום טוב לר' חננאל ב"ר אמנון¹⁷, שקדם לפייטנו בכמה דורות, השפיע במעט על פיוטנו¹⁸. אך עם כל זאת הפיוט אינו מקיף את כל הלכות יום טוב שב'הלכות גדולות', ואיני יודע מה הביא את פייטנו לקרב הלכות מסוימות ולשלבן בפיוטו ולדחות הלכות אחרות.

הפיוט 'אשורר לצורי שירה עריבה' עשוי מחרוזות מרובעות, והוא חתום באקרוסטיכון אלפביתי כפול ולאחריו שם הפייטן: **משה בירבי בנימין חזק בתורה**¹⁹, כמנהג פייטני איטליה הקדמונים לשלב באקרוסטיכונים ברכה להצלחתם בתורה²⁰.

14 אך נראה שכמה טורים (אולי ארבעה בלבד) נחסרו מסופו של פיוט. עי' להלן, הערה 19.
15 שימושו של פייטנו בביטוי "מחייבי" (טורים 25-26: "מוֹעֲדֵי יְיָ מְקַרְאֵי קוֹדֶשׁ קְרוֹאִים / מִיִּחְיִיבֵי הַזִּקְרִי קְדוֹשָׁתָם") מקורו, כנראה, מהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 361: "מִיִּחְיִיבֵינוּ לְקְדוּשָׁה לְיוֹמָא טַבָּא, דְּכַתִּיב: 'אֱלֹהֵי מוֹעֲדֵי יְיָ'. וּמִיִּחְיִיבֵינוּ לְאִדְכּוּרֵי קְדוּשָׁתָהּ בְּצִלּוֹתָא וְאִכְסָא".

16 כך למשל, הפיוט מזכיר את איסור הרקדה והיתרה (טורים 35-37) ואחריו איסור מדידת חיטים ושעורים (טור 38), וכן סדרו בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 362, אך לא בתלמוד הבבלי (הרקדה - ביצה כט ע"ב; מדידת חיטים - ביצה כט ע"א). גם סדר ההלכות שבטורים 37-44 קרוב יותר לסדר 'הלכות גדולות' מאשר לתלמוד הבבלי; ראה בביאור שם. ויש לתופעה זו היקרויות נוספות, כפי שיראה המעיין. גם ר' חננאל ב"ר אמנון ביסס את החומר ההלכתי שבשלושת פיוטי ההלכה ששילב בקדושתא 'אתחיל מקצת לספר בשבח' על ספר 'הלכות גדולות'. ראה: פרנקל, קדושתא לשבת הגדול, עמ' 13-14 ועוד.

17 נדפס אצל פרנקל, קדושתא לשבת הגדול, עמ' 57-62.

18 זיקה אחת ברורה למדי יש בין שני הפיוטים: בשניהם פותח החלק ההלכתי באיסור צידה מן הביברים (פיוטנו, טורים 23-24; 'ארשה ברוב עם להודות', טורים 7-8). אבל בנוגע לפרטים אחרים קשה להצביע על זיקה חלוטה וברורה, שכן תמיד ניתן לטעון שפיוטנו לא שאב מן הפיוט 'ארשה ברוב עם להודות' אלא ממקורו שלו, היינו, מ'הלכות גדולות' או מן התלמוד הבבלי.

19 אותיות 'דה' (מתיבתא 'בתורה') חסרות באקרוסטיכון, ואפשר שהפייטן השלימם באמצעות התיבה האחרונה שבפיוט: "וְיִהְיֶה לְלוֹךְ בְּמִנְהָה מְשׁוּבָּחַת נְאֻמָּה וְשְׁחוּדָה", אך אפשר שנחסרה מן הפיוט מחרוזת מרובעת אחת שהחזיקה את אותיות 'דה' מסופו של האקרוסטיכון. כך או כך, לא דק דוידזון במאמרו 'על סדר חיבור ברכות' (לעיל, הערה 4), עמ' 250, הכותב, שהאקרוסטיכון הוא: "משה ברבי בנימין חזק בתורה".

20 פ"ש לנרד, עיונים בהתהוותה של האסכולה הפייטנית באיטליה, ע"ד, באר"שבע 2006, עמ' 46-48, 54, 222 ועוד; פיוטי שלמה הבבלי, מהדורת ע' פליישר, ירושלים תשלג,

עד כאן לעניינו של הפיוט. אמנם בנוגע לפייטן לא ידועים פרטים רבים. ידוע שהוא פעל בעיר רומא ועסק לפרנסתו בהעתקת ספרים²¹, ואת זמנו יש להעמיד, בהשערה, למחצית הראשונה של המאה השתים-עשרה, לכל המאוחר²². פייטננו חיבר כמה פיוטים, שהקיפו את מרביתם של מועדי השנה²³, ומהם נדפסו רק שניים – פיוט זולת לשבת חנוכה 'אתנה תוקף כפוף זוקף'²⁴, ורשות לשבת שלפני שבועות²⁵. וכאן מתפרסמים לראשונה שרידי קדושתא ל'שבת הגדול' שלפני שבועות.

• • •

גופו של מאמר הוא ההדרת הפיוט ההלכתי מן הקדושתא, הפיוט היחידי ממנה ששרר בשלמותו, ובנספח ההדרתי את שרידי פיוטי הקדושתא הנותרים. בהעתקת ש"ז שכטר אין הקדושתא מנוקדת, ותודתי לידידי ר' משה שפרבר

עמ' 93–94, 398; פליישר, שירת הקודש העברית, עמ' 440. ובעקבות פייטני איטליה נהגו כן גם פייטני צרפת ואשכנז.

21 שני פרטים אלו הדגיש פייטננו בכמה מחתימות פיוטיו. ראה: צונץ, תולדות הספרות, עמ' 457, 651.

22 יוט"ל צונץ (תולדות הספרות, עמ' 457) משער, שהוא חי במאה השתים-עשרה, אבל ח' שירמן (מבחר השירה העברית באיטליה, ברלין תרצד, עמ' עד) מניח שהוא "חי לכל המאוחר במחצית הראשונה של המאה השתים-עשרה". זה וזה לא הביאו ראיה להשערות. אך, כמובן, מאחר שהקדושתא המדוברת מופיעה ב'סדר חיבור ברכות', שאינו מאוחר לאמצע המאה השתים-עשרה (עי' לעיל, ליד הערה 3), סביר להניח, שלכל המאוחר, פעל פייטננו בתחילת אותה מאה.

אם אכן פעל פייטננו במחצית הראשונה של המאה השתים-עשרה ולא מעט מאוחר יותר, אין כל אפשרות לזהותו עם ר' משה ב"ר בנימין מרומא, שר' ישעיה בר' מאלי די-טראני (רי"ד; ד'תתקכה/תתקל-ה', 1165/1170–1250) נשא ונתן עמו בדברי תורה, שאין הדבר נאות מבחינת סדר הזמנים. על ר' משה ב"ר בנימין מרומא זה, ראה: י"מ תא-שמע, 'רבי ישעיה די טראני וספרו 'תוספות רי"ד'', בספר: כנסת מחקרים, ג, ירושלים תשסו, עמ' 47. על חכם נוסף בשם ר' משה ב"ר בנימין, שפעל באיטליה (אם כי לא בהכרח ברומא) בתקופה מאוחרת יותר, בשלהי המאה השלוש-עשרה, ראה: ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, שבלי הלקט: החלק השני, סימן מח, מהדורת הרב ש' חסידה, ירושלים תשמח, עמ' רכה, ושם במבוא, עמ' 81.

23 לרשימת הפיוטים, ראה: צונץ, תולדות הספרות, עמ' 455–457. פיוטיו מקיפים את חנוכה, שבת הגדול, פסח, שבת הגדול שלפני שבועות, שבועות ושמיחת תורה.

24 ג' וסרמן, קורפוס פיוטי חנוכה שנאמרו באשכנז, צרפת, רומא, אפוליה, קטלוגיה, רומניא, קורפו וקנדיה [נספח לעבודתו: G. Wasser, *Liturgical poems of Hanukka from Europe: critical edition and investigations*, Ph.D., II, Yeshiva University 2016, עמ' 331–340.

25 הרשות פותחת מ'פעולות מלכי בקדש חם לבי בזכרי', והדפיסה ח' שירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, ברלין תרצד, עמ' עד-עה.

שניקד בעבורי את הפיוט ואת שרידי הקדושתא שבנספח (בהשארת הכתיב המלא של אמות הקריאה, כמקובל בפרסום ראשוני של פיוט מכתב-יד), ואף סייעני בביאור כמה מקומות קשים. גם אודה לידידי הרב אריאל אביני, אשר בקיאותו הרבה עמדה לי לעזר כמה פעמים.

בביאור לטורים ההלכתיים שבפיוט ציינתי למקורם בספר 'הלכות גדולות', אם כי הוספתי את מקורות ההלכה בספרות חז"ל, שבסופו של דבר אין לדעת אם אכן בכל פרט ופרט הלכתי סמך פייטננו על 'הלכות גדולות' ולא ישירות על המקורות החז"ליים או על ספרות אחרת הנשענת עליהם.

מהדורה

וּבְכֵן אֱלֹהֵי הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יי אֶת מֹשֶׁה

אֲשׁוּרֵר לְצוּרֵי שִׁירָה עֲרִיכָה

אֲרוּמִמְנָהוּ בְּלֶהֱק עִם נִדְבָה

בְּרוּב אֶהְבֶּה וּבְרוּב חֶבֶה

כָּלֵלְנוּ מִצְוֹת וְחֻקִּים בְּחִיטּוּכָה

5 גְּדָרוּ גְּדָר חֲכָמִים וּנְבוֹנִים

גִּידְלוּ וְאִידְרוּ הַתּוֹרָה בְּתִיקוּנִים

דָּלוּ בְּאֵרוֹת מַיִם וּמַעְיָיִנִים

דִּידִמוּ מְרוּוִים טוֹעֵמִים עִידוּנִים

- ביאור -

כותרת: אלה המצוות אשר ציוה יי את משה: ויקרא כז לז, והמשכו: "אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי". בראש פיוט ו נהגו הפייטנים לקבוע כותרת הרומזת לפסוק הראשון מקריאת התורה של היום, שם הסדר המתפייט או צירוף אחר הקשור בעניינה המרכזי של הקדושתא (ראה: אליצור, סוד משלשי קודש, עמ' 13, 245 ועוד). וכאן הפסוק הוא מעניינה המרכזי של הקדושתא - קבלת התורה והמצוות בהר סיני. | 1 אשורר לצורי: להקב"ה. | 2 ארוממנהו: ארומם את הקב"ה. בלהק: באסיפת. עם נדבה: ישראל, על-שום תהלים מז י, קי ג. | 3 ברוב אהבה וברוב חבה: הקב"ה ברוב אהבתו וחיבתו לישראל, נתן להם את מצוות התורה, כנזכר בטור הבא. והוא על-פי דברים ז ו-ח. | 4 כללנו: עיטר אותנו. וכנראה הטור חסר בתחילתו, כי לאקרוסטיכון עליו לפתוח באות ב"ת. ואולי צ"ל: "כללנו", כב"ת. בחיטוכה: כדי לעשותנו חשובים ומיוחדים. השווה בבלי, ברכות ו ע"א: "את יי האמרת היום ויי האמידך היום" (דברים כו יז-יח), אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם". ושיעור העניין: הקב"ה ברוב אהבתו עיטר אותנו במצוות וחוקים כדי להחשיבנו. | 5 גדרו גדר חכמים ונבונים: חכמינו ז"ל גדרו גדר שלא לעבור על דברי תורה. ראה משנת אבות, א א: "עשו סייג לתורה". ועל הביטוי 'גדרו גדר', עי' בבלי, ברכות כב ע"א. וכל המחרוזות מדברת על פעולותיהם של החכמים בחיזוק דברי התורה ובביאורם. | 6 גידלו: רוממו. ואידרו: חיזקו. בתיקונים: בתקנותיהם וגזירותיהם.

הורו הוראות בנתינתם מחורב
10 הגות ביניים כמפי נאמן להתרברב
ופירשו פרשת 'עלה' בהרב
ו'להורות' עשו סיווגים תורה להרב

- ביאור -

7 דלו בארות מים ומעיינים: החכמים שאבו מים מבארות התורה ומעיינותיה. על דימוי התורה לבאר מים ולמעין, עי' שיר השירים רבה, ד [טו] א; בבלי, ברכות נו ע"ב. ולעניינו של הטור השווה שיר השירים רבה, א [א] ח: "ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם, ואין וחקר, תקן משלים הרבה" (קהלת יב ט)... אמר ר' חנינא: [משל] לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל, משיחא במשיחא, ודלה ממנה ושתה, התחילו הכל דולין ושותין, כך מדבר לדבר, ממשל למשל, עמד שלמה על סודה של תורה". 8 | **דימו מרוויס**: על-פי משלי ה יט, המדבר בשבח התורה: "אילת אהבים ויעלת חן, דדיה ירוך ככל עת". **טועמים עידונים**: העוסקים בתורה טועמים מעדנים, והוא על-פי דרשת "דדיה ירוך", בבבלי, עירובין נד ע"ב: "דדיה ירוך בכל עת, למה נמשלו דברי תורה כד? מה דר זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם". 9 | **הורו הוראות בנתינתם מחורב**: החכמים הורו את הוראותיה של התורה שניתנה בחורב, בהר סיני. ואולי יש לתקן: "כנתינתם מחורב", ושיעור העניין: החכמים הורו את הוראות התורה כפי שקיבלו מסיני. 10 | **הגות ביניים**: כנראה 'ביניים' משובש, ואולי יש לתקן: 'הגות בכל יום'. כלומר: החכמים הוגים בתורה בכל יום. **כמפי נאמן**: כאילו הם קיבלוה היום מפי משה רבינו ('נאמן', על-שום במדרש יז). השווה ספרי, דברים, פיסקא נח, עמ' 124: "... אשר אנכי נותן לפניכם היום" (דברים יא לב), יהיו חביבים עליך היום כאילו היום קבלתם אותם מהר סיני, יהו רגילים בפיהם כאילו היום שמעתם אותם". **להתרברב**: להתגדל. השווה ספרי, דברים, פיסקא שו, עמ' 336: "כשעירים עלי דשא" (דברים לב ב), מה שעירים הללו יורדים על העשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם, כך דברי תורה, מעלים אותך ומגדלים אותך, וכן הוא אומר (משלי ד ז): "סלסליה ותרוממך". 11 | **ופירשו פרשת 'עלה' בהרב**: החכמים פירשו ודרשו את הפסוק 'עלה' הנאמר על 'הרב' (משה רבינו), שכל התורה כולה ניתנה למשה מסיני, כולל התורה שבעל-פה. וכוונתו לשמות כד יב: "ויאמר יי אל משה: עֲלֵה אֵלַי הַהֲרָה, וְהִנֵּה שָׁם, וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לַחַת הָאֵבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם, הַנִּדְרָשׁ בַּבְּבֵלִי, בִּכְכּוֹת הָעֵלִי: "ואתנה לך את... לוחות" - אלו עשרת הדברות, 'תורה' - זה מקרא, 'המצוה' - זו משנה, 'אשר כתבתי' - אלו נביאים וכתובים, 'להורותם' - זה תלמוד; מלמד, שכולם נתנו למשה מסיני". ובמדרש לקח טוב, שמות שם, סיום הדרש: "להורותם", זה התלמוד, מלמד שכולם ניתנו לו למשה מסיני, שהרי כמה מצות סתומות, וכמה משפטים סתומים בתורה שגילום חכמי ישראל בקבלת דור אחר דור, רב מפי רב, ששמע מפי רבו, ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני". לשינויים אחרים, עי' תורה שלמה, שמות שם, אות קח ובביאור; וראה עוד בביאור לטור הבא. **פרשת**: עניין, וכאן מובנו: פסוק. אמנם לעתים נדירות, 'פסוק' נתכנה 'פרשה'; ראה בבלי, ברכות סג ע"א: "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה? בכל דרכיך דעה, והוא יישר אורחותיך" (משלי ג ו). 'ובכל דרכיך...' הוא פסוק יחיד ולא פרשה; ועי' גם: ספר קושיות, ס' סח, מהדורתי, ירושלים תשסז, עמ' נה והערה 352. | 12 | **ו'להורותם'**: מתיבת 'להורותם' שבפסוק הנזכר (בטור קודם) דרשו. **עשו סיווגים תורה**: לעשות

זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ טוֹעֲמִים
 זֹכְרִים דְּבַר טוֹב בְּחִיכּוּמִים
 חֶלֶקם בְּזֶה וְכָא אֲסוּמִים וַחֲתוּמִים
 חֲדוּהָ שְׂמֵחָה וְגִילָה בְּמַחֲצֵתָם מְסוּיִמִּים
 טִיף דְּבִכְיָה כְּדָרְבֵּן מְכוּוֹנִים
 טִיעֵי בְּעָלֵי אֲסוּפּוֹת מְרוּעָה אַחַד נְתוּנִים מְכוּוֹנִים

- ביאור -

סייגים לתורה. השווה משנת אבות, א א: "עשו סייג לתורה". להרב: ובכך להרבות ולחזק את התורה. ואיני מכיר דרשה כזו מ'להורות'. | 13-16 זבת חלב... במחיצתם מסויימים: המחרוזת מדברת במעלתם של לומדי התורה. | 13 זבת חלב ודבש: שמות יג ח, ועוד. טועמים: כלומר: לומדי התורה טועמים בה כמתקת חלב ודבש, שהתורה נמשלה אליהם (ראה דברים רבה, ז ג: "בחמשה דברים נמשלה התורה: במים, וביין, ובדבש, ובחלב, ובשמן"). ולא מצאתי שהצירוף "זבת חלב ודבש" נדרש על לימוד התורה. | 14 זוכרים: קיבלו לחלקם. דבר טוב: התורה, ש"אין טוב אלא תורה" (משנת אבות, ו ג). בחיכומים: ומחכמים. ושיעור העניין: לומדי התורה קיבלו בחלקם את התורה ומחכמים בה. | 15 חלקם בזה ובא: שכרם של לומדי התורה בעולם הזה ובעולם הבא. אסומים: לשון 'אסם', בית אוצר לתבואה. כלומר: מאוחסנים, כאילו נתונים באסם. וחתומים: שמורים ומוגנים. השווה משנת פאה, א א, שתלמוד תורה הוא מ"דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא". ואולי 'חתומים' משמעו: בלתי נודע. השווה בבלי, ברכות לד ע"ב (המוסגר מפירוש רש"י): "כל הנביאים כולן לא נתנבאו [הטובות והנחמות] אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן - 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו' (ישעיה סד ג)". | 16 חדוה שמחה וגילה במחיצתם מסויימים: מקומם (מחיצתם) של לומדי תורה מצויין בכל מיני שמחה. השווה ויקרא רבה, ל ב, עמ' תרצב-תרצג: "'שובע שמחות את פניך' (תהלים טז יא)... אלו שבע כתות של צדיקים שעתידיים להקביל פני שכינה... אי זו כת החביבה והנעימה שבהם?... זו שבאה מכחה של תורה ומכחן של מצות, שנאמר (דברים לג ב): 'מימינו אש דת למו'". פירוש אחר: חדוה שמחה וגילה: שכרם של לומדי תורה, המביאים ליד שמחה וגילה. במחיצתם מסויימים: כל אחד מהם מסויים ומסומן במחיצה מיוחדת, לפי שכרו המגיעו. ראה בבלי, בבא בתרא עה ע"א: "'כי על כל פבור חפה' (ישעיה ד ה), מלמד, שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו". | 17-20 טיף דבכיה... ברוך עיניינים: כל המחרוזת מדברת בחשיבות הסייגים והתקנות של חז"ל. | 17 טיף: טפטוף, נזילת. דבכיה: כנראה צ"ל: 'דבריהם'. היינו, טפטוף דברי החכמים. והדימוי עליפי דברים לב ב: "יערף כמטר לקחי תזל אמת וקדושים". אפשרות אחרת: טיף דבכיה: טיפות דבריהם, היינו: פרטיהם וקדושיהם של דברי החכמים, שנמשלו ל'טיפות'. השווה מדרש תנאים, דברים לב ב: "תהא כונס דברי תורה כללים, ופורט ומוציא כטפים הללו של מטר, ולא כטפים הללו של מטר שהן גדולות אלא כטפים הללו שלטל, שהן קטנות, לכך נאמר: 'תזל כטל אמרתי'". ולשתי ההצעות, 'טיפ דבריהם' מתייחס לדברי חז"ל, לסייגיהם ותקנותיהם, כי טורים 17-18 מפיטים את קהלת יב יא, ו'טיפ דבריהם' את תחילתו: "ך כר י ח מים כפךבנות...". דבכיה: אחרי תיבה זו מצויה בכת"י תיבה קצרה, בת שתי אותיות (כל?'), שקשה לפענחה וכנראה נמחקה. כדרכן מכוונים: מכוונים ומוליכים לדרכי חיים כדוגמת

יִסְדּוּ חֵיל וְהַגְבֵּר בְּהִלְכוֹת מְסֻמָּנִים
 יֵינָם לְשִׁתּוֹת סִילְתוֹם בְּרֹב עֵינֵינִים
 פָּלְלוּ וּפָרְטוּ הִלְכוֹת יָמִים טוֹבִים
 כְּמִסִּין סִילְסִלוֹם חִיבָקוֹם בְּחִיבּוּבִים
 לִיבְבוּ בִּבְרֵי חַיּוֹת וְעוֹפּוֹת, וְדָגִים בְּבִיכִים
 לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶם אֶסּוּר, אִם בְּמַצּוֹדוֹת מְלוּבָבִים

- ביאור -

הדרבן המכוון את הפרה בחרישתה. ראה בבלי, חגיגה ג רע"ב: "דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָנֹת וְכַמְשָׁמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב יא)... למה נמשלו דברי תורה לדרבן? לומר לך: מה דרבן זה, מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתתו לדרכי חיים. | 18 טעיה בעלי אסופות מרועה אחד נתונים מכוונים: כלומר: דברי חכמים (שבטור הקודם) הם כדוגמת נטיעת בעלי אסופות, והם ניתנו מרועה אחד. והוא על-פי קהלת יב יא: "דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָנֹת וְכַמְשָׁמְרוֹת נְטוּעִים, בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת, נִתְּנוּ מְרֻעָה אֶחָד". ונדרש בבבלי, חגיגה ג רע"ב (המשך הדרשה שהובאה בביאור לטור הקודם): "נטועים", מה נטיעה זו פרה ורבה, אף דברי תורה פריין ורביין; 'בעלי אספות' – אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמה יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: 'כולם נתנו מרעה אחד', אַל אֶחָד נִתְּנוּ, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא...". | 19 יסדו חיל: החכמים יסדו דברים המחזקים את התורה, והכוונה לתקנותיהם וסייגיהם. והגבר: והתגברו, התחזקו. בהלכות מסומנים: בהלכות מסוימות, וכוונתו להלכות יום טוב, בהן יעסוק מהמחרוזות הבאה. | 20 יינם לשיתות: לשיתות את יינם של חז"ל, כלומר, לקבל את תקנותיהם. על דימוי דברי חז"ל לייין. ראה שיר השירים רבה, ח ב א: "'אֶשְׁקֶה מִיַּיִן הָרֶקֶחַ' (ש"ה ש ח ב), אלו משניות גדולות... דבר אחר: 'אשקך מיין הרקח', זה התלמוד שמפוטם במשניות רקח". סילתום ברוב עיניינים: איני יודע מהו 'סילתום'. ואולי הוא לשון חיתוך, על-פי 'סלית' הארמי (בבלי, שבת עד ע"ב: "סלית סלית" – חיתוך קסמים), ושיעור העניין: חכמים חתכו (=קבעו) אותם, את תקנותיהם, 'ברוב עניינים', מתוך טעמים רבים. ודימוי עשיית התקנות לחיתוך הוא ככינוי פסק הדין בשם 'חיתוך דין' (ראה למשל קהלת רבה, ג טז א: "מקום שסנהדרי גדולה יושבין וחותכין דין של ישראל"). הצעה אחרת: 'סילתום', לשון סולת, היינו: תקנותיהם הרבות של החכמים הן כסולת נקיה. | 21 כללו ופרטו הלכות ימים טובים: החכמים (הנזכרים במחרוזת קודמת) קבעו את כללי ופרטי הלכות ימים טובים. | 22 כמיסין: כמו מסין, מהר סיני. סילסלום: החשיבו ישראל את תקנות חז"ל. השווה שיר השירים רבה, א ג א: "ב' חביבין דברי סופרים כדברי תורה, מה טעם: 'וחכך כיין הטוב' (ש"ה ש ז י)". 'סלסול' הוא לשון חשיבות, וכינוי 'סין' להר סיני מצוי בפייטנות, כמו: "סין השית שָׁאָן / וְדָתוּ בּוּ שִׁינִן" (קדושתא 'ארץ מטה' לשבועות = רבי אלעזר בירבי קליר: קדושתאות ליום מתן תורה, מהדרות ש' אליצור, ירושלים תשס"ז, עמ' 92); "הִטִּיתָה לְסִין מִתַּח וְרוֹתִיךָ" (קדושתא 'אפסי חוג' לשבועות = שם, עמ' 143). חִיבָקוֹם בְּחִיבּוּבִים: ישראל חִיבְקוּ וקיבלו את דברי חז"ל בחיבה. ועל הטור מרחף לשון משלי ד ח, המדבר בשבח התורה: "סֶלָה וְתוֹרַתְךָ מִן הַשָּׁמַיִם, תִּכְבְּדֶךָ כִּי תִחַךְ בְּקֶגֶל ה'". | 23 ליבבו: כנראה לשון קשירה (עי' להלן, ביאור טור 24, ד"ה 'מלובבים'), וכאן במשמע: אסרו. היינו: חכמים אסרו. ביברי חיות ועופות, ודגים בבִּיכִים: חיות ועופות שב'ביברים', שטחים מגודרים, ודגים שבתעלות מים – 'ביבים'.

- 25 **מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ קְרֹאִים**
מִיַּחֲיִיבֵי לְהַזְכִּיר קְדוּשָׁתָם
נִגְזַר בְּתַפִּילָּה וּבְכּוּס יִקְדַּשׁ יִשְׂרָאֵל רְאוּם
נָמוּ לִיאָסֵר בְּמִלְאכָה לְבַד אוֹכֵל נֶפֶשׁ, מִפְּז מְסוּלָּאִים
סִידְרוֹ אֵילֹו צוּרְכֵי יוֹם טוֹב שְׁמוּתָר לְעִשְׁוֹתָן
 30 **סִידְרוֹ טְחִינָה וְאַפִּיָּה וּבִישׁוּל הַתְּרָתָן**

- בִּיאור -

'ביב' הוא חפירה באדמה מלאת שופכין (עי' משנת עירובין, ח י'; משנת עבודה זרה, ג י'), וכאן הכוונה לחפירה מלאה מים. במקורות שעליהם נסתמך הפייטן (ראה בביאור לטור הבא), גם הדגים נתונים ב'ביבר', והכוונה לבריכת מים, ופייטננו שינה את מקומם ל'ביבים', משום החרוזה. | 24 **לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶם אָסוּר**: אסור להסתפק מהם ביום טוב לאכילה, כי אינם ניצודים, ומלאכת צידה לא הותרה ביום טוב. **אִם בְּמַצּוּדוֹת מְלוּבָבִים**: ואפילו אם הם לכודים במצודות ביום טוב, שאין בהם איסור צידה, אסור להסתפק מהם אם לא ברור שנלכדו כבר בערב יום טוב. 'אם' במשמע 'אפילו' או 'אף על פי ש...' ידוע בפיוט, ו'מְלוּבָבִים' משמעו, כנראה: אחוזים, לכודים, כמו משנת שבת, ה ב: "זכרים יוצאין לבובבין", ולאחת השיטות בבבלי, שבת נג סע"ב, פירשו: "עור שקושרין להן תחת זכרותן..." ואת "לְבָבָתָנִי אֲחִית כֶּלֶה" (שיה"ש ד ט), פירש ר' יוסף קמחי: "נקשרה אהבתך בלבי" (מקראות גדולות: הכתר, [על] חמש מגילות, שיה"ש שם. הערת הרב ח"י כהן). וכל העניין מהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 367: "ביברין של חיה ושל עופות ושל דגים, אין צדין מהן ביום טוב... מצודות חיה, עופות ודגים, לא יטול מהם ביום טוב אלא אם כן ידוע שניצודו מערב יום טוב". והוא על-פי משנת ביצה, ג א-ב, וסוגיית הבבלי, ביצה כג סע"ב - כד ע"ב. | 25 **מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ קְרֹאִים**: הימים טובים נקראים 'מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ', כמו בפתיחת פרשת המועדות: "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם" (ויקרא כג ד). | 26 **מִיַּחֲיִיבֵי לְהַזְכִּיר קְדוּשָׁתָם**: חייבים להזכיר בהם קדושתם, בתפילה ועל הכוס (כדבריו בטור הבא). כלומר: "מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ" מלמדנו שיש לקדשם בכניסתם. ראה מכילתא דר' ישמעאל, פרשת יתרו, מסכתא דבחדש, פרשה ז, עמ' 229 (המוסגר נוסף ממני): "ואזכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ ח), לקדשו בברכה, מכאן אמרו: מקדשין על היין בכניסתו... אין לי אלא שבת, ימים טובים מניין? תלמוד לומר: 'אלה מועדי יי' וגו'". ולשון פייטננו "מִיַּחֲיִיבֵי לְהַזְכִּיר קְדוּשָׁתָם", נובע מהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 361: "מיִּיַּחֲיִיבֵינָן לְקְדוּשֵׁיהּ לְיוֹמָא טַבָּא, דְּכַתִּיב: 'אלה מועדי יי'". ומיִּיַּחֲיִיבֵינָן לְאִדְכּוּרֵי קְדוּשָׁתֶּיהָ בְּצִלּוֹתָא וְאִכְסָא". | 27 **נִגְזַר**: לנגן, לומר. **נִגְזַר בְּתַפִּילָּה וּבְכּוּס יִקְדַּשׁ**: לומר את הקידוש בתפילה ועל הכוס. **יִשְׂרָאֵל רְאוּם**: כן ראוי לישראל. והכל על-פי הלכות גדולות, שם, והוא על-פי בבלי, פסחים קו ע"א. | 28 **נָמוּ**: אמרו. והכוונה לחז"ל. **לִיאָסֵר בְּמִלְאכָה לְבַד אוֹכֵל נֶפֶשׁ**: לאסור כל מלאכה חוץ ממלאכת אוכל נפש. והוא על-פי משנת ביצה, ה ב: "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". ואע"פ שהיתר מלאכת אוכל נפש מפורש במקרא - שמות יב טז: "כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם, אֲךָ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם", מתייחס לה הפייטן כלדברי חז"ל ("נמו") - אמרו, ומלשון הרבים משמע שכוונתו לחז"ל; וכך גם במחרוזות הבאות), כי הם קבעו איזו מלאכת אוכל נפש מותרת ואיזו אסורה. ראה לעיל במבוא, ליד הערה 13. **מִפְּז מְסוּלָּאִים**: דברי חז"ל חשובים מפז. השווה: איוב כז יז, והלשון על-פי איכה ד ב. | 29 **סִידְרוֹ**: חז"ל סידרו ופירוטו. **אֵילֹו צוּרְכֵי יוֹם טוֹב שְׁמוּתָר לְעִשְׁוֹתָן**: אלו

על שאינם יכולים מלפנים הקלתן
עיינו והתירו לצורך ישראל, ולגוי אסרום מלאכתן

פן ירבה בשבילו אסרו לזמנו

פירשו, ביום נופש מותר לעדנו

צורכי טחינה והרקדה למנוע מהם נימנו 35

ציוו, לשנות קמחן מותר לכך אם [...] שינוי

- ביאור -

המלאכות המותרות ביום טוב לצורך אוכל נפש. | 30 סידור: איני יודע פירושו בהקשר הנוכחי. **טחינה**: זו טעות סופר וצ"ל: 'שחיטה'. וכך בהלכות גדולות, המובא בביאור לטור הבא, ועי' גם להלן, טור 35. **טחינה ואפייה ובישול התרתן**: חכמים התירו את המלאכות: שחיטה, אפייה ובישול (שחיטה - עי' משנת ביצה, א ב; אפייה - משנת ביצה, ב ו; בישול - משנת ביצה, ב א). וכאן ('התרתן') ובטור הבא ('הקלתן') נוקט פייטננו לשון גוף שני כלפי חז"ל, כנראה מפני החריוה. | 31 **על**: מפני, בסיבת (כמו במדבר כ כד: "על אשר מריתם את פי", כלומר: מפני שמריתם את פי, עי' תרגום יב"ע; ובתהלים קיט קלו: "על לא שמרו תורתך", היינו: מפני שלא שמרו תורתך, עי' תרגום). **שאינם יכולים מלפנים הקלתן**: שהן מלאכות שאי אפשר לעשותן בערב יום טוב ('מלפנים') בלא שיפסדו המאכלים. וכל העניין בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 362: "ואסיר למיעבד מידי ביומא טבא לבר ממדי דצורך אכילה... [ו]הני מילי דברים שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב, כגון: שחיטה, אפייה ובישול, אבל דברים שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב, כגון: טחינה והרקדה - אסורין ביום טוב". וכך ברמב"ם, הלכות יום טוב, א ה. | 32 **עיינו**: ביררו. והכוונה לחכמים. **והתירו לצורך ישראל**: והתירו מלאכות שלצורך אוכל נפש אם הן נעשות עבור ישראל. **ולגוי אסרום מלאכתן**: אבל אסרו את אותן מלאכות אם הן בשביל גוי. ראה: בבלי, ביצה כא סע"א-רע"ב. **ולגוי**: בכתב-היד: 'ולגוי' ותיקנית מדעית. | 33-34 **פן ירבה בשבילו**: בשביל הגוי. **אסרו לזמנו**: ביום טוב. **פירשו**: חכמים פירשו, הודיעו. **ביום נופש**: בשבת, על-שום שמות לא יז: "וביום השביעי שבת וינפש". **מותר לעדנו**: מותר לזמן את הגוי לסעודתו ולענג אותו. והכל מבבלי, ביצה כא ע"ב: "אמר רבי יהושע בן לוי: מזמנין את הנכרי בשבת, ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב, גזרה שמא ירבה בשבילו". וכך בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 374. | 35 **צורכי טחינה והרקדה למנוע מהם נימנו**: חכמים הסכימו ('נימנו') לאסור על ישראל מלאכות טחינה והרקדה (ניפוי). ראה הלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 362: "דברים שאיפשר לעשותן מערב יום טוב, כגון: טחינה והרקדה - אסורין ביום טוב". | 36 **ציוו**: הורו חכמים. **לשנות קמחן מותר לכך אם [...]** **שינוי**: לשוב ולהרקיד את הקמח - מותר ביום טוב, אם עושהו בשינוי. ראה הלכות גדולות, שם: "הרקדה דקא אמרינן דאסירא, הני מילי פעם ראשונה, אבל מיתנייה [=לשנותו, לחזור ולהרקידו] לקמחא דילמא נפל ביה מידי, צרור או קיסם, שפיר דאמי. ומתבעי ליה לשנויי, דלא מתחזי כעובדא דחול". והוא על-פי בבלי, ביצה כט ע"ב. **אם [...]**: השלמת 'אם' ממני, ולאחריה מופיעה בכתב-היד תיבה קצרה שלא הצלחתי לפענחה.

קְדוּשִׁים נִהְגוּ לְשָׁנוֹת קִמְחָן עַל שׁוֹלְחָנָם
קִיעְדוּ מִלְּמִדּוֹר חָטִים וְשַׁעוּרִים וּלְפָנֵי בְּהִמָּתֶתֶם לִיתָנָם
רָגְשׁוּ: נִחְתּוּמִים מוֹדְדִים תִּבְלִין קִדְיָתָם כְּרִי לְתִקְנָם
רִיחוּק לֹא יִקְדִּיחַ תִּבְשִׁילָם שְׁלֹא כְרָצוֹנָם

40

שִׁינְנוּ: מִכְשִׁירֵי אוֹכֵל נֶפֶשׁ שְׂאֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת מוֹתְרִין
שְׂאֵי־אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מִבְּעֶרֶב - אֶסּוּרִין
תִּיקְנוּ: בִּיצָה שְׁנוּלָדָה בִּזָּה אֶסּוּרָה בִּזָּה, בְּיוֹם טוֹב וְאַחֲרָיו שִׁבְתָּ, וְתִקְיעַת
רִיעַ וּשְׁלֹשָׁה שְׁכָרִים
תִּיקְנוּ: נוֹלָדָה בִּזָּה מוֹתֶרֶת בִּזָּה, בְּיָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת אֲמֹרִים

- בִּיאור -

37 קְדוּשִׁים: יִשְׂרָאֵל. נִהְגוּ לְשָׁנוֹת קִמְחָן עַל שׁוֹלְחָנָם: נִהְגוּ בְּיוֹם טוֹב לָשׁוּב וּלְהִרְקִיד אֶת קִמְחָם עַל הַשּׁוֹלְחָן, כְּדֵי לְשָׁנוֹת מִדְּרַכָּם בַּחֹל. וְזֶה סִיּוֹם הַהִלְכָה שֶׁבִטּוֹר קוֹדֵם, כִּמּוּ בַּהֲלָכוֹת גְּדוּלוֹת, שֶׁם: "...וּמִתְבַּעֵי לִיָּה לְשִׁנּוּי, דְּלֹא מִתְחַזֵּי כְּעוֹבְדֵי דְחוּל... וְאֲמִירִין: רִבִּיתָהּ דְּרַב אֲשִׁי תִנִּיא אֶפְתּוֹרָא". וְהוּא מִבְּבִלִי, בִּיצָה כֹּט ע"ב. | 38 קִיעְדוּ: בְּכַתְב־הִיד הָעִיר הַמַּעֲתִיק: "או: קִיטְדו". וְשְׁתֵּי הָאֲפִשְׁרוּיּוֹת נִרְאוֹת מְשׁוּבָּשׁוֹת, אֲךָ נִרְאָה שֶׁהִיָּתָה כֹּאן מִילָה שְׁעִנִּינָה צִיּוּר, אֲזַהֲרָה וְכִדּוּמָה, וְאוּלִי: 'קִבְעוּ' או 'קִצְבוּ'. הֵינּוּ: חֲכָמִים הוֹרוּ וְהוֹחִירוּ עַל הַהִלְכָה הַבָּאָה. מִלְּמִדּוֹר חָטִים וְשַׁעוּרִים וּלְפָנֵי בְּהִמָּתֶתֶם לִיתָנָם: הוֹרוּ חֲכָמִים: "לֹא יִמְדוּר אֲדָם שַׁעוּרִים וִיתָן לְפָנֵי בְּהִמָּתוֹ" (הִלְכוֹת גְּדוּלוֹת, א, הִלְכוֹת יוֹם טוֹב, ע"מ' 362, וְהוּא מִבְּבִלִי, בִּיצָה כֹּט ע"א). בְּהִמָּתָתָם: כִּנְרָאָה צ"ל: 'בְּהִמָּתָם'. | 39-40 רָגְשׁוּ: אֲמִרוּ, הוֹדִיעוּ. הֵינּוּ, חֲכָמִים אֲמִרוּ. נִחְתּוּמִים מוֹדְדִים תִּבְלִין קִדְיָתָם כְּרִי לְתִקְנָם / רִיחוּק לֹא יִקְדִּיחַ תִּבְשִׁילָם שְׁלֹא כְרָצוֹנָם: הֵינּוּ: "אֲבֵל נִחְתּוּם מוֹדֵד תִּבְלִין וְנוֹתֵן לְתוֹךְ קִדְיָתוֹ כְּרִי שְׁלֹא יִקְדִּיחַ תִּבְשִׁילוֹ" (הַמְשָׁךְ הַהִלְכָה בַּהֲלָכוֹת גְּדוּלוֹת, שֶׁם, וְגַם הוּא מִבְּבִלִי, שֶׁם). נִחְתּוּמִים: אֵין הַכוּוֹנָה לְאוֹפֵה לֶחֶם, כִּי "מִבְּשֵׁל קִדְרוֹת נִמִּי קִרְוִי נִחְתּוּם" (פִּירוּשׁ רִש"י, בִּיצָה שֶׁם). רִיחוּק לֹא יִקְדִּיחַ תִּבְשִׁילָם: כְּדֵי לְהִרְחִיק אֶת הַקִּדְחָת תִּבְשִׁילָם, שְׁלֹא יִמְלָחוּהוּ יֵתָר עַל הַצּוֹרֵךְ (פִּירוּשׁ רִש"י, בִּיצָה שֶׁם). | 41 שִׁינְנוּ: לִימְדוּ, מִלְּשׁוֹן "וְשִׁנְנָתָם לְבִנְיָה" (דְּבָרִים ו' ז), הֵינּוּ: חֲכָמִים לִימְדוּ וְהוֹרוּ אֶת הַהִלְכָה הַבָּאָה. מִכְשִׁירֵי אוֹכֵל נֶפֶשׁ: דְּבָרִים הַמְכְשִׁירִים אֶת מִלֵּאכָת אוֹכֵל נֶפֶשׁ, כִּמּוּ: תִּיקְנוּ שִׁפּוֹר לְצִלוֹת בּוּ בִּשָׂר אוּ הַשְׁחָזָת סָכִין לְחַתּוֹךְ בּוּ בִּשָׂר. שְׂאֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת: שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְתִקְנָם מִעֶרֶב יוֹם טוֹב. מוֹתְרִין: לַעֲשׂוֹתָם בְּיוֹם טוֹב. עַל תִּיבּוֹת "שְׂאֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת מוֹתְרִין" נוֹסֵף בְּגִלְיוֹן כְּתִיב־הִיד: "לַעֲשׂוֹת מִעֶרֶב יוֹם טוֹב מוֹתֶר". | 42 שְׂאֵי־אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מִבְּעֶרֶב - אֶסּוּרִין: וְאֵם אֶפְשָׁר לְתִקְנָם מִעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֶסּוּר לַעֲשׂוֹתָם בְּיוֹם טוֹב. וְהַכֹּל מֵהִלְכוֹת גְּדוּלוֹת, א, הִלְכוֹת יוֹם טוֹב, ע"מ' 363, עַל־פִּי בְּבִלִי, בִּיצָה כֹּט ע"א-ע"ב. | 43 תִּיקְנוּ: חֲכָמִים. בִּיצָה שְׁנוּלָדָה בִּזָּה אֶסּוּרָה בִּזָּה, בְּיוֹם טוֹב וְאַחֲרָיו שִׁבְתָּ: בִּיצָה שְׁנוּלָדָה בְּיוֹם טוֹב אֶסּוּרָה בְּשִׁבְתָּ שְׁלֹאֲחֶרֶץ. וְתִיבּוֹת "בְּיוֹם טוֹב וְאַחֲרָיו שִׁבְתָּ" מִפְּרָשׁוֹת אֶת "שְׁנוּלָדָה בִּזָּה אֶסּוּרָה בִּזָּה" (וְשִׁמָּא אֶפּוֹא, "בְּיוֹם טוֹב וְאַחֲרָיו שִׁבְתָּ" הוּא גִלְיוֹן פֶּרֶשׁנִי שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב פְּנִימָה, וּבִכְךָ גַּם יוֹבֵן אוֹרְכּוֹ הַחֲרִיג שֶׁל הַטּוֹר). וְהוּא מֵהִלְכוֹת גְּדוּלוֹת, א, הִלְכוֹת יוֹם טוֹב, ע"מ' 365: "בִּיצָה דִּמְתַּלְדָּא בְּיוֹמָא טַבָּא, אֶסִּיר לְמִיכְלָה... וְהִיכָא דְּמִיקְלָע יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בְּאַחַד בְּשִׁבְתָּ וּמִתַּלְדָּא בְּשִׁבְתָּ, אֶסִּיר לְמִיכְלָה בְּיוֹם טוֹב". וְהוּא עַל־פִּי בְּבִלִי, בִּיצָה ג' ע"ב, ד' ע"א. וְכֵן הָדִין גַּם בְּיוֹם טוֹב שְׁאֲחֲרֵיו שִׁבְתָּ, שֶׁהִבִּיצָה שְׁנוּלָדָה בְּיוֹם טוֹב אֶסּוּרָה בְּשִׁבְתָּ (כֵּן בְּרוּר מֵהַסּוּגִיא בְּבִיצָה שֶׁם), כְּדוּגְמָא שֶׁנִּקְטָה פִּיטְנָנוּ (אֲמַנָם נִקְיִטְתּוֹ בְּדוּגְמָא הַפּוֹכָה מִזּוּ שְׁב'הִלְכוֹת גְּדוּלוֹת', וְלֹא כֹל צוֹרֵךְ, מִסִּיעֵת לְהַשְׁעֵרֵתִי שֶׁהִיבּוֹת

- 45 מוֹלְגִין הָרֹאשׁ וְהַרְגֵל וּמַהֲבֵהִין
 שׁוֹרִין וּמַמְעֵכִין פְּתִילָה בְּלֶהֱבִין
 הֵנֶר הַדְּלֹק בְּיוֹם טוֹב מְלֶהֱבִין
 בֵּין בְּיוֹם בֵּין בְּלִילָה אֲסוּר לִכְבוֹת לַחֲבִיבִין
 יֵרֶק מְלַגְזוּ בְּתַסְפּוֹרֶת שְׁלוֹ וְעַכְבִּיּוֹת וְקִינָרִס לְתַקֵּן
 50 רִיחְקוּ מִיּוֹם טוֹב לַחֲבִירוֹ לְהֵכֵן

- ביאור -

"ביום טוב ואחריו שבת" הן גליון פרשני חיצוני, שכותבו לא דק בהשוואת הפיוט למקורו, וראה עוד בביאור להלן (בסמוך). **ביום טוב:** בכתב-היד: 'ביו"ט', ופתחתי את ראשי התיבות. **ותקיעת ריע ושלשה שברים:** תקיעת תרועה ושלשה שברים. כלומר: התקיעות שתוקעים בכניסת שבת כדי להבדיל את העם ממלאכה (עי' בבלי, שבת לה ע"ב; אך שם: "שש תקיעות", והם תקיעה-תרועה-תקיעה פעמיים, בשונה מפייטננו!), אין תוקעים אותן ביום טוב שחל להיות במוצאי שבת (משנת חולין, א ז), וכנראה "אסורה בזה" דלעיל, נגרר גם לענייננו (ומכך ראה נוספת, שתיבות "ביום טוב ואחריו שבת" הן טעות, ובאמת נתכוון פייטננו למציאות הפוכה: שבת ואחריו יום טוב!). ולא מצאתי הלכה זו ב'הלכות גדולות'. | 44 **תיקון:** תיקנו וקבעו חכמים. **נולדה בזה מותרת בזה, בימים טובים של גלויות אמורים:** שב לעניינה של ביצה שנולדה ביום טוב, שבתחילת הטור הקודם. כלומר: ההלכה שביצה ש"נולדה בזה מותרת בזה" (בבלי, ביצה ד ע"ב), נאמרה בנוגע לשני ימים טובים של גלויות, כי ממה נפשך אחד מן הימים הוא חול (רש"י, ביצה שם). וכך בהלכות גדולות, שם, עמ' 365. | 45 **מולגין:** שוטפים במים רותחים. **הראש והרגל:** של בהמה שחוטא. **ומהבהבין:** מהבהבין אותם באש, כדי להסיר מהם את השערות, שהוא צורך אוכל נפש. והכל על-פי הברייתא שהובאה בבבלי, ביצה לד ע"א, ומשם בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 380. | 46 **שורין:** מטבילין את הפתילה בשמן. **וממעכין פתילה בלהבין:** ממעכין את הפתילה הדולקת ('בלהבין', שבלהבות, היינו, בוערת) כדי להסיר את ראשה שנעשה פחם, המחשכת את האור. והכל מבבלי, ביצה לב ע"ב ופירוש רש"י, והובא בהלכות גדולות, שם, עמ' 378. | 47 **הנר הדלוק ביום טוב מלהבין:** כנראה 'מלהבין' הוא לשון 'להבה', כלומר: נר הדלוק ביום טוב מותר להרבות את להבתו, באמצעות הוספת שמן וכדומה. | 48 **בין ביום בין בלילה אסור לכבות לחביבין:** אבל לכבות את הנר הדלוק ביום טוב - אסור. ראה הלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 376: "אסור לכבות את הנר ביום טוב". והוא על-פי משנת שבת, ב ה; בבלי, ביצה כב ע"א. ואיני יודע מדוע הדגיש פייטננו שאיסור הכיבוי הוא "בין ביום בין בלילה", ואולי לאפוקי מהסברה שמותר לכבות בלילה לצורך תה"מ (השווה בבלי, ביצה כב ע"א: "מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר...") או כשמפריע לישון, שלא תסבור ששינה נחשבת כ'אוכל נפש'. כך או כך, לא מצאתי הרגשה זו בפוסקים. **לחביבין:** לישראל, והכינוי על-פי משנת אבות, ג יד. | 49 **ירק מלגזו בתספורת שלו:** ירק תלוש מלגזו אותו (לתלוש ממנו עלים רקובים וכמושים) ב'תספורת שלו', במספריים מיוחדים המשמשים לגזיתו מן האדמה. **ועכביות וקינרס:** מיני ירקות שהכנתם לאכילה כרוכה בטריחה. **וקינרס:** במקור העניין בבבלי, ביצה לד ע"א, לנוסח הרפוסים: 'קונרס', אבל כתיב דומה - 'קורנס' או 'קנריס', מתועד בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 380 ושינויי נוסחאות לשו' 31. **לתקן:** להכניס לאכילה. וכל הטור יורד לטור הבא. | 50 **ריחקו מיום טוב לחבירו להכין:** את הדברים שנמנו בטור הקודם ריחקו חכמים מלעשותם ביום טוב אם 'לחברו להכין', הוא מכינם לצורך

בְּנִבְלָה נָמוּ, לְחֹתֶךָ לִפְנֵי פִלְבוֹ וּלְהֶכֶן
יִטְפוּ, כְּשֶׁנִּתְנַבְּלָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב לְהֶתֶקֶן

בְּקִדְרִיהַ הַתִּירוֹ הַיּוֹת עֲזוֹ חוֹלָבִים

נִמְנָעוּ מִשּׁוֹם שְׁבוּת בֵּת נְדִיבִים

יִימָנוּ, שְׁאִין מִשְׁחִיזִין סִכִּין לְהֶלְבִּין 55

מוֹתֵר עַל גַּב חֲבֵרְתָּהּ לְהִשְׁחִיז בְּסִיבּוּבִין

- בִּיאור -

יום חול. ותיבת 'לחבירו' נוספה בגליון כתב־היד. אכן מקור העניין מוקשה: בברייתא שהובאה בבבלי, ביצה לד ע"א: "אין גוזזין את הירק בתספורת שלו, אבל מתקנין את הקונדס ואת העכביות". וכך בהלכות גדולות, שם, עמ' 380. היינו, הברייתא אינה מדברת באיסור הכנה מיום טוב לחול, שאפילו לצורך יום טוב עצמו אסור לגזוז ירק בתספורת שלו אבל מותר לתקן קונדס ועכביות, ואילו לפייטננו, גזיות ירק בתספורת שלו ותיקון קונדס ועכביות זהים בדינם, ורק מיום טוב לחול אסורים אבל לצורך יום טוב עצמו מותרים שניהם! ושם אפוא, הוספת תיבת 'לחבירו' אינה אלא שיבוש, ואת דברי פייטננו יש לקרוא לצדדין: "ירק מלגוז בתספורת שלו ריחקו מיום טוב להכין", והמ"ם של 'מלגוז' נמשך ל"ריחקו מיום טוב", כלומר: חכמים ריחקו ביום טוב מלגוז ירק בתספורת שלו, אך "ועכביות וקינרס לתקן", התירו לתקן, ונזהר פייטננו מלפייט: "ועכביות וקינרס מלתקן", בתוספת מ"ם, כי עכביות וקינרס אינו נמשך ל"ריחקו מיום טוב". | 51 בנבילה: בנוגע לנבילה. נמו: אמרו חכמים. לחתך לפני כלבו ולהכין: מותר לחתוך את הנבלה ולהכינה למאכל כלבו. | 52 יטפו: אמרו (מלשון הטפה, תוך שימוש בשורש התנייני 'יטף' בבניין קל במקום 'נטף' בבניין הפעיל), כלומר, הוסיפו על ההלכה הזו. כשנתנבלה מערב יום טוב להתקן: רק כשהבהמה נתנבלה מערב יום טוב היא נחשבת למתוקנת ומוכנת ליום טוב, ומותר לחותכה לכלבו. אך אם נתנבלה ביום טוב, אינה נחשבת למתוקנת והיא מוקצית ואסור לחותכה לכלבו. כל ההלכה על־פי בבלי, ביצה כז ע"ב, ולא מצאתיה ב'הלכות גדולות'. | 53 בקדירה התירו היות עז חולבים: לתוך קדירה התירו לחלוב עז. ראה הלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 381: "חולב אדם עז לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה, אלמא קא סבר משקה הבא לאוכל, אוכל הוא". והוא מבבלי, שבת קמד סע"ב. | 54 נמנעו משום שבות: נמנעו מלחלוב שלא לתוך קדירה משום שבות, שנראה כמפרק דבר ממקומו (ומפרק הוא תולדת מלאכת דש, עי' פירוש רש"י, שבת עג ע"ב). וזו כדעת הראשונים, שאיסור חולב הוא רק מדרכנן, עי' חידושי רמב"ן, שבת קמד סע"ב, וראשונים נוספים שם. בת נדיבים: כינוי לישראל, על־שום שיה"ש ז ב. | 55 יימנו: הזמינו, הוריעו מראש. והכוונה לחכמים. שאין משחזין סכין: אסור להשחז את הסכין. להלביץ: כנראה: להחליקה, לחדדה. אך איני יודע חבר למשמע זה. | 56 מותר על גב חברתה להשחזי: אבל מותר להשחזי את הסכין על גב חברתה. והכל ממשנת ביצה, ג ז (=בבלי, ביצה כח ע"א): "אין משחזין את הסכין ביום טוב אבל משיאה על גבי חברתה". והובא בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 382. בסיבובין: כנראה מתאר את דרך ההשחזה, שהיא בתנועה סיבובית. השווה מדרש לקח טוב, קהלת י' י: "אם קהה הברזל, שעמד פיו שאינו חותך, והוא... לא השחזו ולא הסב בו על פני המשחזת". ושם 'בסיבובין' הוא לשון עיקוף (כמו שמות יג יח: יִסֹּב אֶת הָעֵץ, הנהיגם בדרך עקיפה), היינו, מותר להשחזי בדרך עקיפה, שלא כדרך ההשחזה, והיא בהשאת הסכין על גב חברתה.

יתן פֶּטֶם לְיִשְׂרָאֵל הַמּוֹרְגֵל אֶצְלוֹ וּבְחֹל יַחֲשֹׁב עִימוֹ
נִיבְטוּ הַמִּידָה אֲסוּר לְהַזְכִּיר קִימוֹ

חֲכָמִים וְנִבְוִנִים הִגִּיהוּ עֵינֵי עַבְדִּי אֶל וְעִמּוֹ
זִיקְקוּ וְצִירְפוּ הַכֹּל בְּלִימוֹד וּכְצִיּוּי צוּר יִהְלֹמוֹ

60

קֶץ גְּאוּלְתֵּינוּ קָרַב מֶלֶךְ וְנוֹרָא
פִּירוּשָׁלַם וּבָהָר צִיּוֹן נַעֲלָה מְהֵרָה
תֹּאמַר דֵּי לְצִרּוּתֵינוּ שׁוֹמֵעַ עֲתִידָה
וְיִהְיֶה לָנוּ בְּמִנָּה מְשׁוּבַחַת נְאֻמָּה וּשְׁחוּרָה

- בִּיאור -

57-58 יתן: בשר. פֶּטֶם: אדם המפטם עופות למאכל. לִישְׂרָאֵל הַמּוֹרְגֵל אֶצְלוֹ: לישראל הרגיל לרכוש אצלו בחול, שמפני כן המוכר מאמינו ונותן לו בלא פיסוק דמים. וּבְחֹל יַחֲשֹׁב עִימוֹ: לאחר יום טוב יחשב כמה עליו לשלם. נִיבְטוּ: הקריאה אינה בטוחה ואיני יודע לפרש, אך נראה שמוכנו: אמירה, ציווי וכדומה. היינו, חכמים ציוו את ההלכה הבאה. הַמִּידָה אֲסוּר לְהַזְכִּיר: אסור לישראל להזכיר לפני הפֶּטֶם את הכמות הדרושה לו, כמו: תן לי קב או קביים. וכל העניין על-פי בבלי, ביצה כט ע"ב: "הולך אדם... אצל פֶּטֶם הרגיל אצלו ואומר לו: תן לי תור אחד או גזול אחד... ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה". והובא בהלכות גדולות, א, הלכות יום טוב, עמ' 369. קִימוֹ: קיבלו על עצמם חכמים, כמו אסתר ט כז: "קִימוּ וְקַבְלוּ". | 59 חֲכָמִים וְנִבְוִנִים: הכוונה לחז"ל. הִגִּיהוּ: האירו. עַבְדִּי אֶל וְעִמּוֹ: כינויים לישראל. כלומר: חז"ל האירו את עיני ישראל בבררם להם את הלכות יום טוב, שנסדרו עד הנה. | 60 זִיקְקוּ וְצִירְפוּ הַכֹּל בְּלִימוֹד: חז"ל זיקקו וצירפו את כל הלכות יום טוב בלימודם. וּכְצִיּוּי צוּר יִהְלֹמוֹ: וכציווי של הקב"ה יכונו וידריכו החכמים ('צור') הוא כינוי להקב"ה, על-פי דברים לב ד; ו'יהלומ' הוא לשון התאמה, נאה ומכוון, כמו בבלי, עבודה זרה מד ע"א: "שכל הראוי למלכות - הולמתו". במחרוזת זו נחרזו תנועות חולם-שורוק, והחלפת תנועות אלו באיטליה של ימי הביניים מתועדת במקצת. ראה: מ' בר-אשר, פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה על-פי כתב-יד פאריס 328-329, ירושלים תשמ, עמ' 77-79; מ' ריז'ק, מסורות לשון חכמים באיטליה על-פי מחזורים מימי הביניים, ירושלים תשס"ט, עמ' 67-68. | 61 קֶץ גְּאוּלְתֵּינוּ: זמן גאולתנו. מֶלֶךְ וְנוֹרָא: כינויים להקב"ה. | 62 בִּירוּשָׁלַם: לירושלים. | 63 תֹּאמַר דֵּי לְצִרּוּתֵינוּ: הביטוי על-פי פירוש רש"י, בראשית מג יד: "מי שאמר לעולם די, יאמר די לצרותי". והוא על-פי בראשית רבה, צב א, עמ' 1138, ושם הלשון: "הוא אמר לייסורי דיי". אולם לעד נוסח יחידאי, נוסח המדרש הוא כפירוש רש"י, עי' שם, שינויי נוסחאות לשו' 4. שׁוֹמֵעַ עֲתִידָה: כינוי-פניה להקב"ה. | 64 בְּמִנָּה מְשׁוּבַחַת: לשון ריבוי. נְאֻמָּה וּשְׁחוּרָה: כינוי לישראל, על-פי שיה"ש א ה.

נספח

שרידי הקדושתא 'אדון אצלו אימנני באהב שעשועים'

כאמור לעיל²⁶, הסופר המאוחר – ש"ז שכטר – העתיק גם את פתיחותיהם וחתימותיהם של שאר חלקי הקדושתא, טור אחד או שניים מכאן ומכאן או מעט יותר, ואת שרידים אלו אציג בנספח זה.

כפי הנראה, ועד כמה שניתן לדלות מן השרידים, מצד תבניתה דומה הקדושתא שלנו לקדושתא הקלאסית²⁷. חלקי הקדושתא שלנו הם²⁸: פיוט א (מגן) באקרוסטיכון א-כ²⁹, ואחריו צרור פסוקים ומחרוזת סיום³⁰; פיוט ב (מחיה) באקרוסטיכון תשרק (כן נראה מהאקרוסטיכון תש ששרד), פסוקים ומחרוזת סיום; פיוט ג (משלש), וכאן חתם הפייטן את שמו³¹, פסוקים³²; פיוטים ד-ה; פיוט ו, הוא פיוט 'אשורר לצורי שירה עריבה' הנדפס בגופו של מאמר; פיוט ז – סילוק. כאן מסתיים הפיוט.

26 מבוא, ליד הערה 6.

27 על מבנה וחלקי הקדושתא הקלאסית, ראה: פליישר, שירת הקודש העברית, עמ' 138 ואילך; אליצור, סוד משלשי קודש, עמ' 9-16.

28 בזיהוי חלקי הקדושתא שלנו נעזרתי בתיאורו של פ"ש לנרד, עיונים בהתהוותה של האסכולה הפייטנית באיטליה, ע"ד, באר-שבע 2006, עמ' 80-81.

29 אך מכך שהאקרוסטיכון של פיוט ב הוא תש, וכנראה תשרק, מסתבר שאקרוסטיכון א-ת הושלם כבר בפיוט א, ויש אפוא לתקן את פתיחת הטור האחרון של פיוט א ("כקהילו אמריו..." [=להלן, טור 3]).

30 כאן ובפיוט ב רשם המעתיק המאוחר "פסוקים" בלבד, אך מסתבר שהציון הזה מכוון גם למחרוזות הסיום הבאות אחרי הפסוקים המעבירים לחתימת הברכה התקנית (שקיבלו במחקר את הספרור: א¹, ב¹), ההכרחיות גם מבחינה הלכתית, כדי שתהא לשון מעין הברכה סמוך לברכה. על מחרוזות סיום אלו ותפקידיהן, ראה: פליישר, שירת הקודש העברית, עמ' 142-143.

31 מפיוט ג שרדו רק שלושה טורים (=להלן, טורים 7-9), מהם עולה החתימה: משה. ושם פיוט ג הקיף ארבע מחרוזות מרובעות שהרכיבו חתימה בת שש-עשרה אותיות: משה בן בנימין הסופר, כעין חתימתו בפיוטים אחרים שלו. ראה: צונץ, תולדות הספרות, עמ' 457. כך או כך, נהג פייטננו כמנהגם של ייני ור' אלעזר הקלירי, שחתמו את שמם בפיוטי ג. ראה: אליצור, סוד משלשי קודש, עמ' 31, 135, 578 והערה 17.

32 בנוגע לפיוט ג, לא ברור אם ציון "פסוקים" מכוון גם למחרוזת סיום, כפי שמסתבר בקשר לפיוטים א-ב (עי' לעיל, הערה 30), כי בהרבה קדושתאות לא באה מחרוזת סיום בפיוטי ג. ראה על כך: פליישר, שירת הקודש העברית, עמ' 143-144.

דרך הההדרה: שרידי הקדושתא נרפסים כאן בגופן רגיל ובהזחה פנימה (למעט כותרת הקדושתא, שלא הוזחה). הערותיו של המעתיק המאוחר, התחמות את גבולות הפיוטים ("ומסיים"; "אחר זה") או מציינות את מקומם של צרורות הפסוקים או פורמולות קבועות ("פסוקים"; "ואתה קדוש"; "אל נא לעולם תוערץ"), מופיעות בגופן מוקטן, וכך גם הוספותי הנתונות בסוגריים מרובעים. מספור הטורים מתייחס רק לשרידי הקדושתא עצמה.

קדושתא דר' משה דבשבת הגדול דשבועות

[פיוט א (מגן)]

אָדוֹן אֶצְלוֹ אִימָנִי בְּאֵהָב שְׁעִשְׂוּעִים
בְּגִינִי צְפוֹנִי כִּיבְדִנִי בְּרֹב גְּעֻעֻעִים

ומסיים:

כְּקִהִילוֹ אֲמָרְיוֹ אֶרֶץ וְשָׁמַיִם נִטְפוּ בְּהִילּוּלָהּ

פסוקים.

אחר זה:

[פיוט ב (מחיה)]

תַּפְאֶרֶת נֶצַח וְהוֹד גְּבוּרָה וּגְדוּלָּה
שְׁרוּיִם נְחוּיִם בְּחִבּוּנֹה וְחֶדְוֹת גִּילָה

5

ומסיים:

קוֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לִי רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ

פסוקים.

אחר זה:

- ביאור -

כותרת: **דבשבת:** כנראה צ"ל: דשבת. **דבשבת הגדול דשבועות:** על כינוי 'שבת הגדול' לשבת שלפני חג השבועות, עי' לעיל במבוא, ליד הערה 1. | 1 **אדון:** הקב"ה. **אימנני:** גידלני. **באהב שעשועים:** כל הטור על-פי משלי ח ל': "וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אֱמוּן, וְאֶהְיֶה שְׁעִשְׂוּעִים יוֹם יוֹם". | 2 **בגינני צפוני כיבדני:** השווה בבלי, שבת פח ע"ב, שהתורה "חמודה גנוזה, שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם". **ברוב געגועים:** ברוב אהבה וחיבה, כאב אוהב המתגעגע לבנו. ושני הטורים הם דברי התורה על עצמה. | 3 **כקהילו אמריו:** איני יודע לפרש, אך כנראה הכוונה לאמירת הדיברות במתן תורה (ואפשר שהטור חסר משהו בראשו, והוא נפתח במקורו באות תי"ו, עי' לעיל במבוא לנספח, הערה 29). **ארץ ושמים נטפו בהילולה:** כנראה: הארץ רעדה ורעשה והשמים נטפו, מ'הילולה', מחשיבותה של התורה. והוא על-פי שופטים ה ד [=תהלים סח ט, בשינוי קל]: "אֶרֶץ יָ רָעָשָׁה, גַּם שָׁמַיִם נִטְפוּ". | 4 **תפארת נצח והוד גבורה וגדולה:** על-פי דה"א כט יא. | 5 **שרויים נחויים בחביונו:** כנראה מדבר בישראל בשעת מתן תורה, שהיו 'חבויים' בחביונו של הקב"ה. השווה שיר השירים רבה, ב'יד' ד (על-פי דפוס ראשון,

[פיוט ג (משלש)]

מִפְּנֵינִים וּמִפֵּז יִקְרָה

שְׁבוּיָה מִרוֹם שְׁפָרָה

הוֹגָה בָּהּ בְּהִידוּרָה

ומסיים:

10 בְּהִזְכִּירָה בְּרִית אַהוּרָנִית הָרְשׁוּם לְעַמּוּסִים

פסוקים.

ואתה קדוש

[פיוט ד']

עֲשׂוֹר נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אֲבָרָהּם וּבְכֻלָּם עֶמֶד בְּגִבּוּרָה

ומסיים:

וְיִהְיֶה רָצוֹן שְׂעִינִי שְׂעִינִי וְיִגְאָלָה מְהֵרָה

בְּגִזְרֵת חֵי וְקִיִּים נוֹרָא / וּמִרוֹם וְקָדוֹשׁ

אֵל נָא לְעוֹלָם תּוֹעֲרֵץ

- בִּיאֹר -

והמוסגר נוסף על-פי כת"י ג¹³ במהדורה הסינופטית האלקטרונית שבעריכת ת' קדרי: "רבי עקיבא פתר קרייה בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני: 'יונתי בחגוי הסלע ובסתר המדרגה', שהיו חבויין בסתרו של סיני; 'הראיני [את מראיך]' - 'וכל העם רואים את הקולות' (שמות כ טו); 'השמיעני את קולך', זה קול שלפני הרברות...". **וחדות גילה:** סמיכות נדרפים. | 6 **קודש ישראל ליי ראשית תבואתו:** ירמיה ב ג (הכתיב בפסוק: "תבואתה"). | 7 **מפנינים ומפז יקרה:** התורה חשובה מפז ומפנינים, והטור על-פי משלי ג טו: "יקרה היא מפנינים", בשילוב תהלים יט יא. | 8 **שבויה מרום שפרה:** שבויה מן השמים הגבוהים. השווה: "משה שעלה למרום ושבה את התורה... שנאמר (תהלים סח יט): 'עלית למרום שביט שבי, לקחת מתנות באדם'" (פסיקתא רבתי, פיסקא מז, מהדורת מ' איש-שלום, דף קצא ע"ב). והשמים נתכנו 'שפרה' על-שום איוב כו יג. | 9 **הוגה בה בהידורה:** כנראה: ישראל הוגים ולומדים בה בכבוד ובהדר. השווה יהושע א ח: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם ולילה". | 10 **בהזכירך ברית אהורנית:** כנראה יש לתקן: 'אחורנית', היינו: הברית שנכתרה עם האבות שנמנו אהורנית, בסדר הפוך מתולדותם. והוא על-פי ויקרא כו מא: "וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אֶזְכֹּר, וְהֶאֱרִצְתִּי אֶזְכֹּר, ומדרשו בתורת כהנים (פרשת בחוקתי, פרשה ב, פרק ח, מהדורת א"ה ווייס, וינה תרכב, דף קיב ע"ב-ע"ג): "וזכרתי את בריתי יעקב", ולמה נאמרו אבות אהורנית? אלא, אם אין מעשה אברהם כדאי - מעשה יצחק, ואם אין מעשה יצחק כדאי - מעשה יעקב; כדאי לכל אחד ואחד שיתלה לעולם בגינו". ואת הביטוי 'ברית אהורנית' שאב כנראה פייטננו מפיוט 'תמנו ספנו מן בלהות' לר' אליה בירבי שמעיה, פייטן איטלקי מהמאה האחת-עשרה: "ברית אֶחָרֹנִית זָכַר לִפְנֵיהֶם וּבְרָה" (פיוט אליה בר שמעיה, מהדורת י' דוד, מהדורה שנייה מורחבת, ירושלים תשסח, עמ' 141). **הרשום לעמוסים:** הכתוב על ישראל (שנתכנו 'עמוסים', על-שום ישעיה מו ג). | 11 **עשור נסיונות נתנסה אברהם וכולם עמד בגבורה:** משנת אבות, ה ג. | 12 **ויהי רצון:** פניה להקב"ה. **ישעה:** ישעו, ישועתו. ניקוד 'ישעה' בכתב-היד. **ויגאלה:** יגאל את כנסת ישראל. | 13 **בגזירת:** בציווי. **חי וקיים נורא ומרום וקדוש:** הקב"ה.

[פיוט ה']

מֵאַרְכֶּת יָמִים פְּתָאִים מַחְכֶּמֶת שְׁכָל וּבִינָה

ומסיים:

15 וְהִנְחִילָם אֲמוֹן אֲרוֹסָתוֹ לְנוֹצָרָה וּלְשׁוֹמְרָה

[פיוט ו': 'אשורר לצורי שירה עריבה', הנרפס בגוף המאמר]

סילוק:

ובכן תעלה לך קדושה

אֲשׁוּחַח לְפִי מִיעוּט חִילִי קָצוֹת נִזְרָאוֹת רַב עֲלִילָה

אֲשֶׁר הִפְלִיא לְאוֹם עֲנִיָּה וְדָלָה

שֶׁמְעוֹלָם פָּאֶהֱבָתוֹ הֵיִתָּה רְדוּפָה מִנֶּץ וְגַז וְחִבּוּלָה

אֲבִינוּ אֲב הָמוֹן הַפִּילוּהוּ כְּשָׂדִים לָאוֹר אוֹתוֹ לְחִבְלָה

וכו' וכו',

20 וְהִרְכִּין שׁוֹמֵעַ שׁוֹעֵת עֲתִידָה

שָׁמַיִם הָעֲלִיּוֹנִים שְׁמִי שְׁפָרָה

- בִּיאור -

14 **מֵאַרְכֶּת יָמִים:** נושא הטור הוא התורה. כלומר: התורה מארכת את ימי לומדה. ראה: משלי ג טז, ומדרשו במשנת אבות, ו' ז; בבלי, שבת סג ע"א. **פְּתָאִים מַחְכֶּמֶת, שְׁכָל וּבִינָה:** מחכימה את הפתאים ונותנת להם שכל ובינה; על-פי משלי א ד. | 15 **וְהִנְחִילָם:** הנחיל לישראל. **אֲמוֹן אֲרוֹסָתוֹ:** את התורה ('אמון', על-שום משלי ח ל) הנמשלת לארוסתם של ישראל. ראה: מדרש תנאים, דברים לג ד; בבלי, סנהדרין נט ע"א, ועוד. אמנם כאן, הפייטן נוקט "ארוסתו", ולכאורה הכוונה, ארוסתו של הקב"ה, כביכול. וזו לא מצאתי. **לְנוֹצָרָה וּלְשׁוֹמְרָה:** לשמור את התורה ומצוותיה, והלשון על-פי בראשית ב טו: "לְעֹבְדָהּ וּלְשֹׁמְרָה". | 16 **אֲשׁוּחַח לְפִי מִיעוּט חִילִי:** אדבר לפי מיעוט כוחי ויכולתי. **קָצוֹת נִזְרָאוֹת רַב עֲלִילָה:** מעט מנוראותיו של הקב"ה (רַב עֲלִילָה' על-שום ירמיה לב ט). וזו כעין בקשת רשות בפתיחת הסילוק. | 17 **אֲשֶׁר הִפְלִיא:** הלשון על-פי יואל ב כו. **לְאוֹם עֲנִיָּה וְדָלָה:** כינויים לישראל, העניים ודלים בגלות. | 18 **הֵיִתָּה רְדוּפָה:** נדרפת. **מִנֶּץ וְגַז:** אומות העולם. וגז: עוברת ונמלטת מהם, בורחת, מלשון נחום א יב: "נִגְזָזוּ וְעָבְרוּ". **וְחִבּוּלָה:** מוכה. | 19 **אֲבִינוּ אֲב הָמוֹן:** אברהם, על-שום בראשית יז ד. **הַפִּילוּהוּ כְּשָׂדִים לָאוֹר:** פרקי רבי אליעזר, ראש פרק כו, קושטא רעד: "כשנולד אברהם אבינו, בקשו כל גדולי המלכות להרגו ונחבא מתחת לארץ שלש עשרה שנה... לאחר י"ג שנה יצא מתחת לארץ... מאס אשירים ושקץ את הפסילים... שלחו והביאו אותו ונתנוהו בתוך כבשן האש...". **אוֹתוֹ לְחִבְלָה:** אותו לחבול ולהרוג. ונראה שמכאן ואילך סיפר הפייטן על רדיפתם של אבות האומה, והתחיל באברהם והמשיך באחרים, אלא שהמעתיק המאוחר דילג על ההמשך. | 20-21 **וְהִרְכִּין שׁוֹמֵעַ שׁוֹעֵת עֲתִידָה / שָׁמַיִם הָעֲלִיּוֹנִים שְׁמִי שְׁפָרָה:** הרכין הקב"ה את השמים העליונים על הר סיני. ראה מכילתא דר' ישמעאל, פרשת יתרו, מסכתא דבחוורש, פרשה ד, עמ' 216: "שהרכין הקב"ה שמים התחתונים ושמי השמים העליונים על ראש ההר, וירד הכבוד והוצע על גב הר סיני...". **שׁוֹמֵעַ שׁוֹעֵת עֲתִידָה:** כינוי להקב"ה, השומע תפילה. ו'שוועת עתידה' הוא סמיכות נרדפים. **שְׁמִי שְׁפָרָה:** שמי השמים, ו'שפרה' הוא כינוי לשמים

וּמֹשֶׁה הָיוּ רַגְלָיו עֹמְדוֹת בְּהָרָה
 וְכוּלּוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם בֵּין עֲטוּי אֹרֶה
 וְצוּפֶה וּמִבִּיט בְּהִיכְלֵי עֲרֻבוֹת חֲדָרָה וְחֲדָרָה
 כְּשֶׁרָאָה הָאוֹצְרוֹת, וְלַחֲכָמִים וְלִנְבִיאִים אֵב נִקְרָא 25
 מְלָאִים אֲבָנִים וּמְרַגְלִיּוֹת הַדְּוָרָה
 וְסִמְמָנִים שֶׁרִיחָם נִדְרָף מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ בְּבִירוֹרָה

- בִּיאור -

על-שום איוב כו יג: "בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה". | 22-23 ומשה היו רגליו עומדות בהרה וכולו בתוך השמים: ראה פרקי רבי אליעזר, פרק מא, קושטא רעד: "היה משה רגליו עומדות בהר וכולו בשמים, צופה ומביט כל מה שבשמים". בהרה: בהר סיני. והצורה 'בהרה' היא מפני החרוזה. **בין עטוי אורה:** בין המלאכים המכוסים אורה. השווה: "בהיכל השביעי [שברקיע] אופני אורה" (סינופסיס לספרות ההיכלות, סעיף 411, כת"י O1531); "אופני הוד" (שם, סעיף 42, כת"י V228, ועוד הרבה); "ומלאכים... אורם כאור נוגה ולא יכבה" (ספר הדוים, מהדורת מ' מרגליות, ירושלים תשכז, עמ' 107). והצירוף 'עטוי אורה' הוא על-פי תהלים קד ב (המדבר בהקב"ה). | 24 וצופה ומביט בהיכלי ערבות חדרה חדרה: משה צפה והביט בהיכלי רקיע ערבות וכל חדר וחדר שבהם. השווה פסיקתא רבתי, פיסקא כ, מהדורת מ' איש-שלום, וינה תרמ, דף צח ע"א-ע"ב: "כשעלה משה למרום פתח הקב"ה שבעה רקיעים..."; המובא לעיל, בביאור לטורים 21-22, מפרקי רבי אליעזר. ולא מצאתי מקור מפורש לצפיית משה בכל חדרי הרקיעים. ראה גם מדרש 'כתפוח בעצי היער' (בתי מדרשות, א, עמ' רעז-רפא) המספר בהרחבה על ראיית משה לרקיעי השמים והיכלותיהם, אך לאמור שם זה היה "בשעה שנגלה לו הקב"ה בחורב, [ו]אמר לו: לך והוציא את עמי בני ישראל ממצרים", שבשכר זה הבטיחו הקב"ה: "אעלה אותך לשמים ותראה כסא כבודי... ואת כל המלאכים", ואין מדובר בעליית משה במתן תורה, אם כי ניתן לדחוק, שאז נתממשה הבטחת הקב"ה לדברי המדרש. **בהיכלי:** בכתב-היד: 'בהכלי', ותיקנתי. | 25-26 כשראה האוצרות ולחכמים ולנביאים אב נקרא – מלאים אבנים ומרגליות הדורה: כלומר: בשעה שמשה רבינו, הנקרא 'אב' לחכמים ולנביאים, עלה לשמים במתן תורה וראה את האוצרות שבשמים המלאים אבנים ומרגליות הדורות ויפות, פנה להקב"ה בדבריו שהובאו להלן, טור 28. ולא מצאתי כן בדברי חז"ל, אלא רק שבעליית משה לאחר חטא העגל: "אמר לו הקב"ה: אני מראה לך מתן שכרן של צדיקים שאני עתיד ליתן להם באחרית הימים... הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים, והוא אומר: האוצר הזה של מי הוא? והוא אומר: של עושי מצות; והאוצר הזה של מי הוא? של מגדלי יתומים; וכן אוצר ואוצר" (שמות רבה, מה ו. וכך בתנ"כ, כי תשא, טז). **ולחכמים ולנביאים אב נקרא:** השווה ויקרא רבה, א טו, עמ' לב: "צא ולמד ממשה, אבי חכמה, אבי הנביאים...". **הדורה:** לשון הדר ויופי. | 27 וסממנים: בשמים. **בבירורה:** כנראה לשון חוזק. היינו, ריח הסממנים נדף בחוזק ובתוקף מסוף העולם ועד סופו. וגם עניין זה לא מצאתי בדברי חז"ל, והשווה: משנת תמיד, ג ח. ואולי אין כוונת פייטננו לסממני בשמים אלא לסממני צבע, והוא על-פי פסיקתא רבתי, שם: "כשעלה משה למרום פתח הקב"ה שבעה רקיעים... והראהו ארבע ציבעונים שעשה מהם משכן...", הם: תכלת, ארגמן, תולעת שני ושש, כמפורש שם. אך סממני צבע אלו לא נועדו לריח, ולכאורה לא ניתן לומר עליהם "שריחם נודף מסוף העולם ועד סופו". ועי' פירוש רש"י, שבת צ ע"א, ד"ה 'ארגמן', וצ"ע.

וּנָם: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֲדוֹן כָּל יִצְיָרָה

וכו' וכו'³³,

וְעוֹד הִרְאָה לּוֹ כָּל מַה שֶּׁעֲתִיד לִהְיוֹת לְדוֹרֵי דוֹרוֹת

וְכָל בְּעָלֵי מַדַּע וְשֹׁכְלֵי אֲדוּרוֹת 30

וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וִירוּשָׁלַם מְכוֹלָלָה לְיוֹם נַחֲמָה וְתַפְאֶרֶת

וּמְשִׁיחַ עַל כֶּסֶּא יְיָ הַמֵּאִיר שְׂבַעֲתִים כְּזֵיו שְׁנֵי נְהוֹרוֹת

- בִּיאֹר -

28 וּנָם: ואמר, והכוונה למשה. אֲדוֹן כָּל יִצְיָרָה: כינוי להקב"ה. ומפני שהטורים הבאים חסרים לא ברור מה ביקש משה באותה שעה. | 29-30 וְעוֹד הִרְאָה לּוֹ: עוד הראה הקב"ה למשה כשעלה למרום במעמד מתן תורה. ופייטננו שב לעניין הטורים דלעיל 24-27. כָּל מַה שֶּׁעֲתִיד לִהְיוֹת לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, וְכָל בְּעָלֵי מַדַּע וְשֹׁכְלֵי אֲדוּרוֹת: השווה להלן, טורים 34-35, שהקב"ה הראה למשה גם את "חכמי תורה" יושבי בית המדרש "ודורשי קלות וחמורות". ולא מצאתי מקורו בדברי חז"ל בנוגע לעליית משה במתן תורה אלא לעלייתו בזמן אחר: "כשעלה משה למרום, הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן, ואמר לו: כך וכך עשה... בא משה לירד, סבור שהוא עושה אותו. קרא לו הקב"ה, אמר לו: משה, מלך עשיתיך, אין דרך המלך לעשות דבר, אלא גזור ואחרים עושים... אמר משה: למי אומר. אמר לו: אני מראה לך. ומה עשה הקב"ה, הביא לו ספרו של אדם הראשון, והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד מבראשית עד תחיית המתים, דור ודור ומלכיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ונביאיו. אמר לו: כל אחד ואחד התקנתיו מאותה שעה, וכן בצלאל מאותה שעה התקנתיו" (שמות, רבה, מ ב). ושם בדברי פייטננו נרמז בירושלמי, פאה, ב ב, דף יז ע"א: "אפילו מה שתלמיד וותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני". היינו, משה הכיר וידע לאותם תלמידים 'ותיקים'. וראה גם: בבלי, מנחות כט ע"ב, שהקב"ה הראה לו את ר' עקיבא. בְּעָלֵי מַדַּע: חכמים. אֲדוּרוֹת: מלשון אָדָר, תפארת. היינו: כל בעלי מדע המפארים בחכמתם. והשימוש ב'אדר' לצורותיו השונות מצוי בפייטנות, כמו: "עֲטוּי שֶׁשׁ אֲדוּרֵי שְׁלֵהָבוֹת" (פיוט 'כבודו אופן בכס' לר' אלעזר בירבי קליר, נרפס: ע' פליישר, היוצרות בהתהוותם והתפתחותם, ירושלים תשמד, עמ' 666); "לְטַכְסִים מְלָכִים אֲדוּרִים" (סילוק 'צאינה וראינה', פיוטי שלמה הבבלי, מהדורת ע' פליישר, ירושלים תשלג, עמ' 207). | 31 וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: השווה פסיקתא רבתי, פיסקא כ, דף צח ע"א-ע"ב (המוסגר ממני): "כשעלה משה למרום [במתן תורה] פתח הקב"ה שבעה רקיעים והראהו בית המקדש של מעלה". וִירוּשָׁלַם מְכוֹלָלָה לְיוֹם נַחֲמָה וְתַפְאֶרֶת: ירושלים המפוארת והשלמה המוכנה לזמן הנחמה והתפארת שלעתיד לבוא (שאז תרד מן השמים. ראה: מדרש 'מה נאור', פסיקתא דרב כהנא, נספח ה, מהדורת ד' מנדלבוים, ניריורק תשמז, עמ' 466). ולא מצאתי במדרשי חז"ל, שגם את ירושלים שלעתיד ראה משה בעלותו למרום במתן תורה. וְתַפְאֶרֶת: כנראה צ"ל: 'ותפארות', מפני החריוה. | 32 וּמְשִׁיחַ עַל כֶּסֶּא יְיָ: משה ראה גם את המשיח היושב, כביכול, על כסא יי. ולא מצאתי בדברי פייטננו. השווה מדרש תהלים, יח כט, עמ' 157: "לעתיד לבוא, הקב"ה מושיב למלך המשיח על ימינו, שנאמר (תהלים קי א): 'נאם יי לאדוני, שב

33 בגליון כתב-היד העיר המעתיק המאוחר (ש"ז שכטר): מפיוט זה לא העתקתי רק לקוטים.

וּאֵף הַתְּלוּי הָרָאָה לוֹ הָרְקוּב לְמֵאִירוֹת
וְחֻכְמֵי תוֹרָה כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבֵין בְּבֵתִי מִדְּרָשׁוֹת הָרָאָה לְהוֹרוֹת
35 וְדוֹרְשֵׁי אֲמֵרוֹת קְלוֹת וְחֻמּוֹרוֹת
וְכוֹ' וּמִסִּיּים:
וְתִקְדָּשׁ קְדוּשׁוֹת כְּטַעַם חֵיילִי מַעֲלָה
וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר

- בִּיאוֹר -

לימינִי, ואברהם לשמאלו...". השווה גם שמות רבה, ח א: "הקב"ה הושיב לשלמה על כסאו"; בבלי, חגיגה יד ע"א, בנוגע לדניאל ז ט: "דִּי כְרִסְוֹן רְמִי". **המאיר שבעתים כזיו שני נהורות:** כלומר: כסא יי מאיר שבעתים מזיוו ווארם של שני המאורות, החמה והלבנה. ואיני יודע מקור ברור לכך, השווה: "יושב שמים שוכן בשמי שמים... על כסא מרום ברקיע השביעי, כולו אור שבעת ימים, ומאורו יבהיק בכל המעונות" (סינופסיס לספרות ההיכלות, סעיף 966, כת"י M40). אך שם "כולו אור שבעת ימים" אינו מתייחס לכסא הכבוד אלא ל"יושב שמים" עצמו או לרקיע השביעי, כמפורש בספר הרזים, מהדורת מ' מרגליות, ירושלים תשכז, עמ' 107: "הרקיע השביעי כולו אור שבעת ימים, ומאורו יבהיקו כל המעונות, ובו כסא הכבוד נכון על ארבע חיות כבוד". | 33 **ואף התלוי הראה לו:** גם את ישו ('התלוי', על שם שהומת בתלייה) הראה הקב"ה למשה. **הרקוב למאירות:** הנרקב לקללה ולרעה. ואיני יודע מקורו, אך אם כוונת פייטננו שמה ראה את ישו נידון בגיהנם (ולא שראה את כל מה שהוא עתיד לעשות, להדיח ולהסית את ישראל ולההרג בעונו; ע"י בבלי, סנהדרין מג סע"א, בדפוסים הבלתי מצונזרים), השווה דברי מדרש כתפוח בעצי היער (בתי מדרשות, א, עמ' רפא-רפג), שבעלייתו למרום (שאפשר והיה במתן תורה, ע"י לעיל, בביאור לטור 23) ראה משה את מדורי הגיהנם ואת הרשעים הנידונים בהם, אם כי ישו לא נמנה ביניהם. | 34 **וחכמי תורה כשהן יושבין בבתי מדרשות הראה להורות:** כלומר: גם את חכמי התורה היושבים בבתי מדרשות להורות לרבים, הראה הקב"ה למשה; ותיבת 'להורות' חוזר ל'חכמי תורה'. | 35 **ודורשי אמרות:** דורשי התורה, ו'אמרות' הוא כינוי לתורה, על-שום תהלים יב ז. בכתב-היד: 'הימרות', ותוקן בגליון: 'אמרות'. **קלות וחמורות:** הדורשים "קל מחמור וחמור מקל, לפי המשקולת של קל וחומר" (פירוש רש"י, חגיגה טו ע"ב). וכל אותם 'חכמי תורה' ו'דורשי אמרות' ראה משה בעלייתו השמימה, וגם לכך איני יודע מקור, ע"י לעיל, ביאור טורים 29-30. | 36 **ותקדש קדושות:** יקדישוך באמירת פסוקי הקדושה. **כטעם חיילי מעלה:** כפי שמצווים המלאכים בפסוק: "וקרא זה אל זה" ('טעם' הוא לשון ציווי ופקודה, ע"י יונה ג ז).